Mizo Tawng Grammar Thar.

THU HMA

By Pu Sangliana B.A. (Hons), Retired
Inspector of Schools & Ex. M. P.

Aizawl Middle School-a ka zir lai chuan Mizo ṭawng ziak dân hi a hranpaa kan zir pawh ka hre lo a, kan duh chen chen kan ziak zawmin kan zawm lo mai ṭhin niin ka hria. '*Thereng*' a ni emaw '*the reng*' a ni emaw a hrâm vawng vawng thei tho va — *ahramvawng vawngtheithova* — a ziaktu lam ai chuan a chhiartu lamin dem an hlawh mai ṭhin. Chutiang a nih lai chuan *Chan Chin Bu* te *Chanchinbu* te kan nei nawkin kan neih kâr thlâk nawk mai. Serkawn Middle School-a ka va luh ve chuan thu ziak zawm tûr leh zawm loh tûr te an uarin an lo ngai pawimawh hle mai a, kan lo zir ve ngai si loh avangin a tirah phei chuan ka bo hle a, zahna pawh ka tawh zin phah hle. Chûng lai chuan '*takin*' hian a hma thu a zawm ziah tûr a ni a, Aizawl lamah erawh chuan a duh duhin a tâl hran phal sak a ni a, *chak takin* a kal thei a, *chaktakin* a kal thei bawk a, a châng phei chuan *chak tak in* a lo kal ve leh a.

Mizo zirlaiho tân kum 1930 Matriculation Examination aṭangin Calcutta University chuan Lushai lâk a phal sak ve ta a, mahsela chu pawh chuan Mizo ṭawng ziak dân bulbâl siamna chiah a la awm lo va, chu mi hnu rei vak lovah Aizawl lam leh Lunglei lam Kohhran hotute aiawh Thenzawla intâwkin Mizo ṭawng spel dân an siam ho tain ziak zawm tûr leh tûr lohte an ching fel ta a. Chu chu Pathian Lehkhabuah leh Kohhran lehkhabu chhuah loh thu chhuah dang rêng rêngahte zui a ni a. Zirtirtute leh zirlaite pawhin zirtira, zira zâwm tûra ngaih an ni a. Amaherawhchu Mizo ṭawng hi a rîk ang anga ziak mai a nih avangin ziak zawm tûr ziak zawm loh pawh kha a chhiar dik ve theih tho avangin a tira lo zir tawh lo laklawh zirtirtute ngei pawhin zir buai leh ai chuan an rin tih vêl zui ta mai mai a, — vawiin ni thleng hian Mizo ṭawng ziak dik thlap thiam hi kan zir-

tirtute leh kan lehkha thiambo zingah hian an tam lo hle ang. Mizo ţawng ziak aia Sapţawng (English) ziak awl ti zawk leh thiam zawk an ni fur mai. Dik tak phei chuan Press-a thawkbo Compositor-te hian lo thiam bel hman hlauh lo phei sela chu Mizo ţawng ziak dân dik hi a hlamzuih thei hial âwm e.

Mizo Grammar bu kan neih chhunte pawhin Formal Grammar an thlûr deuh zêl a, hetia Pu Remkûngan Functional Grammar bu a lo siam hlauh hi a lâwmawm tak meuhin ka hria. Ziak dik duh lo ni lovin thiam lo laklawh zir ngaihna hre tawh si lote kan nih avangin he MIZO GRAMMAR THAR hi intuai thar nân i hmang hlauh teh ang.

Zirtirtute, zirlaite leh lehkha thiam sâng tak tak Sapţawng pawh dik tak taka ziak zung zung thei si Zo ţawng ziak mumal thei lo tan chuan he bu hi neih ve vat chi niin ka hria.

Aizawl
14. 1. 1978

THU HMA

By Dr. L. N. Tluanga M. Sc., Ph. D.
Director of Education, Mizoram

Pu Remkûnga lehkhabu buatsaih "MIZO GRAMMAR THAR" hi amah nên kan en dûn nual a, a ţha hlein ka hria. Mizo ţawng ziak dân leh kal hmang pawimawh tak tak chiang takin a târlang a, Zo ţawng zirtu leh hmangtute tân a ţangkai hlein ka ring. A bîkin, ama thawhna, Zirtirtu Training Sikul tân a ţangkai lehzual ang.

A thu kalpui dân (approach) hi a tûn laiin a ţha ngawt mai bawk. Lehkhabu ziak hi thil awlai a ni lo, hei Pu Remkûngan a lo puitlin thei hi a fakawm a ni. Zoram zirna (education) tân lehkhabu ţangkai leh hmantlâk a nih ka beisei a, ka duh sak e.

Aizawl
January 17, 1978

Thu hmahruai

He lehkhabu tê tak tê, Mizo Grammar Thar hi tûn laia Grammar zir dân ţha ber leh ţangkai bera an ngaih, "Functional Grammar" ang chia siam a ni a. Hei hian ţawng hman dân dik leh ziak dân dik, thu hrang hrang dik taka hman dân leh thu pakhat pawh kawng hrang hranga hman a nih huna a dinhmun leh dik taka ziak dân tûr mi a kawhhmuh a. Chuvângin zirlaite tân Mizo ţawng hmang dik tûr leh ziak dik tûra a ţanpui ka beisei e.

Tûn lai hian mi tam tak chuan kan Mizo ţawng mawi tak hi kan hmang dik lovin kan ziak dik lo nasa êm êm ţhîn a. Kan hriat theih hrâm hrâm ţhin avângin kan lungawi mai a. Mahse ţhangthar lo la awm zêl tûrte pawhina he kan Mizo ţawng hi awmze nei taka an rawn hman thiam theih zêlna tûrin keini tûna hmangtute hian awmze nei leh dik taka kan hman a ţûl a. Chu chauh ni lovin kan ţawng hi kan tihhausak zual zêl a, kan tihhmasâwn (develop) zêl a ngai a. Chu chu tûn laia khawvêl hnam tin intlânsiakna chi khat a ni.

Tûna kan ziak dân hman mêk hi a ţha tâwk chiah lo a ni thei e, mahse siam ţha tûr chuan nasa taka beih a ngai dâwn a. Tûna kan dân hman lai hi zâwm thiam tlâng tûrin ţan la ila, kawng hmang hre tûra naupangte kan kaihhruai chuan awmze nei tak leh dik leh chhiar nuam takin kan ziak thei ang.

He lehkhabu hian High School leh College zirlai te, Teachers' Training Institute-a trainee te, zirtirtute leh mi dangte pawh Mizo ţawng ziak dân leh hman dânah engemaw chen chu a ţanpui ngei ka beisei a ni.

Aizawl, Remkûnga
November 14, 1977.

A man — **Rs. 3. 00.**

A Chhûnga thu awmte

Tihdikna

Phek 9-na tlar 13-na mahse *ti lovin* mah se *tih tur*

BUNG I

Mizo ṭawng ziak dân

Mizo ṭawng hi ziak dân tûr dik tak hriat harsa tak a ni a, Thu ṭhenkhat ziak zawm tûr nge zawm loh tûr tih hriat harsa tak tak a tam mai a. Tûna kan ziak dân hman lai mêk pawh hi duh thu a sâm lohna tam tak a awm thei a. Mahse han siam ṭha tak tak tûr chuan beih fê a ngai dâwn a. Hei hi Chhim lam Kohhran leh Hmâr lam Kohhranin an lo pawm tawh a ni a. A ṭha tâwk emaw ṭha tâwk lo deuh emaw pawh ni se, a hmangtuten kan zawm tlân ṭhap chuan ziaka kan thu sawi chu kan inhriat dik sak thei ang.

Mizo ṭawng kan ziaka kan hriat chian ngai êm êmte chu hawrawp pui hmanna hmun te, thlûksei dahna tûr leh dah lohna tûr te, thu zawm tûr leh zawm loh tûrte hi a ni. Hêng thil pathum zîngah hian a hnuhnûng pahnih phei hi chu mi tam tak chuan kan ngai pawimawh lo zual a. Kan thu ziak tam tak phei chu a nih ang taka han chhiar chuan a awmze bo daihte pawh a tam thei hle a ni. A-tuate mah hian ziak dân dik (kan dân hman lai) kan hriat chian loh avângin kan inchhiar dik sak lui hrâm hrâm zâwk a. Mahse ziak dân hre tân chuan chhiar dik har tak a ni ṭhîn.

(a) Hawrawp pui hmannate.

Mizo ṭawng kan ziakin hêngahte hian hawrawp pui hman tûr a ni.

(1) Hming bîk (Proper name) bulah.

Mihring hming te, khaw hming te, lui hming te, tlâng hming te, hmun hming te, ram hming te, ran hming te rêng rêng, a bîk taka an put chu a bul hawrawp puia ţanin ziak zêl tûr a ni.
Hetiangin :

Awithangpa, Taitesena, Saikûti,
Aizâwl, Lunglei, Champhai,
Tlawng, Tuirial, Mat,
Ţawi, Chalfilh, Phawngpui,
Chemphai, Zâwlpui, Seipui,
Mizoram, India, Assam, Europe, France,
Rânga (ui), Parânga (bâwng), Ţiali (âr).

(2) Sentence bulah.

Sentence chu a sei emaw a tawi emaw a bul chu hawrawp puia ţan zêl tûr a ni. Sentence chu zawhna pawh a ni thei a, paragraph inţanna emaw pawh a ni thei. A enga pawh chu nî se a bul chu hawrawp puia ţan zêl tûr a ni.
Hetiangin :

In lo kal a ni maw ? In dam em ?
Kan pâwlah mi sâwm kan awm.
Hei pen ka chhar e ! A va ţha êm !

(3) Hla tlar bulah.

Hla tlar khat chu a thu awmzia a kim emaw kim lo emaw pawh ni se a tlar dawt leh chu hawrawp puia ţan leh rêng rêng tûr a ni.
Hetiangin :

Tunge a bul hria a,
Tunge a tâwpna hmu ?

Lalpa finna teh vêl tûrin
Tunge fing tâwk awm ang ?
Hetiangin Lal Isua
Ka thih aiin a thi ta;
Isua hlu hi kan humhimna
Lamah ṭawngṭai ilangin.

(4) **Mi dang thu sawi (Quotation) bulah.**

Kan thu ziak kâr laka mi dang thu sawi kan zeh tel rêng rêngin khungna (quotation mark) dah a, mi dang thu sawi chin chiah chu hawrawp puia ṭan zêl tûr a ni. Tin, mi dang thu sawi tâwp chiahah chuan khung lêtna dah leh tûr a ni bawk. Hetiangin :

Lala chuan Thanga hnenah, "Lo lêng rawh", a ti a.
Zirtîrtuin, "Ṭhu rawh u", a ti a.
Naupangin, "Ka pu, ka lo lût thei ang em ?", a ti a.

(5) **Pathian tak leh hming danga Amah sawina bulah.**

Pathian tak hming hi kan ziakin a bul chu hawrawp puia ṭan ziah tûr a ni a, chutiang bawkin Pathian tak sawina hming dangte pawh a bul hawrawp puia ṭan ziah tûr a ni.
Hetiangin :

Pathian, Lalpa, Jehova, Engkimtitheia, Awma, Chungnungbera, Immanuela, Hmasabera, Hnuhnûngbera, Isua, Krista, Messia, etc.

(6) **Thil lam tawi (abbreviations) ṭhenkhatah.**

Thil lam tawia ziak (abbreviations) ṭhenkhat chu hawrawp pui hlira ziak mi a awm a. Chûngte chu hawrawp pui ngeia ziak ṭhin tûr a ni.

Hetiangin :

A.D., B.C., B.A., M.A., I.A.S., U.N.O., U.S.A., U. S. S. R., W. C. C., Y. M. A., K. Ṭ. P., etc.

(7) **Hming bula nihna (title)-ah.**

Hming bula nihna (title) kan dahin a bul chu hawrawp puia ṭan ngei tûr a ni.

Hetiangin :

Pu Vânkhama, Pu Rokûnga, Pi Indira Gandhi, Nl. Sângzuali, Tv. Sângzuala, Ztu. Thanga, Upa Liana, Evan. Liana, Dr. Liana, Capt. Sânga, Prime Minister Desai, President Carter, etc.

(8) **Ṭhu ziak leh thu hlâwm, a thupui (heading)-ah**

Thu kan ziak dâwnin a thupui (heading) chu a chungah emaw a sîr vei lamah emaw kan dah ṭhin a. Sentence a tling emaw tling lo emaw, a bul chu hawrawp puia ṭan ziah bawk tûr a ni.

Hetiangin :

Inchai ropui.

Tlâng sângte.

(1) **A ram awm dân:**

(2) **Mite hnathawh.** etc.

(9) **Thu ṭhenkhat (special words) bîk bulah.**

Mizô ṭawng a ni emaw ni lo emaw, thu ṭhenkhat Mizo ṭawng hmana kan hman tawhte, a bul hawrawp pui hlîra ṭan chi a awm a. Chûng thute chu a bulah hawrawp pui hmanga ziak zêl tûr a ni.

Hetiangin :

Hosana, Amen, Halleluiah, Jai Hind, etc.

(10) **Thu uar duh bîkah,**

Thu kan ziak laiin hming bîk pawh ni chuang lo, thu pângngai mai si, tihlansarh leh uar bîk duh

riau kan nei bawk ţhîn a. Chutiang thu kan uar duh bîk chu a bul hawrawp puia ţanin emaw, hawrawp pui hlîr hmangin emaw ziak a ni fo ţhin a. A châng chuan a hnuaiah kan rin (underlined) bawk ţhîn. Hetiangah hian hawrawp pui hman chu a pawm theihin a remchâng hle bawk a ni.

Hetiangin :

Thingtlâng naupang zînga sawi uar ngai tak mai chu Faina thu hi a ni, emaw

Thingtlâng naupang zînga sawi uar ngai tak mai chu FAINA thu hi a ni, emaw

Thingtlâng naupang zînga sawi uar ngai tak mai chu **Faina** thu hi a ni, emaw

Thingtlâng naupang zînga sawi uar ngai tak mai chu "Faina" thu hi a ni.

A chunga kan entîr ang hian miin a duh ang ber hmangin a ziak thei a, a ţha tlâng vek a ni.

(b) Hawrawp pui hmêl leh ziak dân.

Hawrawp pui ţhenkhat, mi tam takin ziak dân tûr dik tak kan hriat mang loh, hmuh hrehawm tak tak leh dik pawh dik lo ţaka kan ziak fo ţhin a awm a. Chûngte chu Aw te, Ch te, Ng te leh P hi a ni. Hêng a hmasa pathum hawrawp inkawpte hi hawrawp pui anga kan hman dâwn hunin a pahniha hawrawp pui vo vea ziak a ngai lo va. A hmatâwng zâwk chauh hi hawrawp puia ziak tûr a ni a, a dawttu hi chu hawrawp tê a ni tûr a ni.

Hetiangin :

Aw ! a va mak êm ve le !
Awmlai lunglian kha chu hrâng ta lo sela,
Chanchin ţhain mi a tiêng hle mai.

Chakna min pe ang che.
Nghilh ni a awm lo vang.
Ngai teh, vawiin vân Lal Fapa......

Amaherawhchu hawrawp pui hlîr hmanga thu kan ziak chuan a hmatâwng chauh lo pawh hawrawp pui vek a ni tûr a ni.

Hetiangin :

HMANGAIHNA HRUI VUANIN......
CHHAK LEH THLANG INDO THU.
AWMKHAWMNA IN HLUI.

Hawrawp pui hi thu bula kan dahin hawrawp âwn, kutziak hawrawp (italic) emaw khâwlchhut hawrawp (printed type) emaw pawh hmang ila ṭhaah ngaih mai tûr a ni. Hetiangah hi chuan fet vak a ṭûl lo vang a, hawrawp tê chungchângah pawh chutiang bawk chu a ni. Ziak fel leh fiah ṭha, kawnghmang dik hi kan mamawh ber chu a ni.

Tin, "P" hi khâwlchhut hawrawp kan hman chuan a pianhmangah hawrawp pui leh hawrawp tê inang taka ziak chang a awm ṭhîn a. Chutiang thulhah chuan a hmêl (shape) ni lovin, a awmhmun (position)-in hawrawp pui a nih leh hawrawp tê a nih chu a hril mai ṭhîn a. Line chunga a kuang a innghah chuan hawrawp pui a ni a, line hnuai lama a kuang a lawr thlâk chuan hawrawp tê a ni mai.

Hetiangin :

Pakhat, Pahnih, Pathum, (Hawrawp pui)
pakhat, pahnih, pathum, (Hawrawp tê)

Hei hi khâwlchhut hawrawp (printed type) hmang thin tân hriat chian tûr a ni a, kutziak hawrawp âwn (italic) hmang tân chuan harsatna a awm lo.

(c) Thlûksei hmanna leh hman lohna tûr.

(1) Mizo ţawng ziak hian thlûksei dah leh dah lohvin kawngro a su nasa hle mai a. Chuvangin a dahna tûr leh dah ţûl lohnate kan hre fiah ngei tûr a ni. Tûna kan hman mêk dân chuan a thlûk a chho emaw a chhuk emaw a phei emaw pawh ni se, a ri a fân raih phawt chuan a laia vowel mal awm chungah chuan thlûksei (ˆ) hi dah ngei tûr a ni. Hetiangin :

I bân chu a va lian êm !
Zîng takah tho ţhîn rawh.
Vânah kan lâwn thei lo.
Pangpâr zû khuaiin a dâwt.
Lehkhain fûn rawh.

(2) Vowel chu a bulah emaw a tâwpah emaw pawh awm sela a ri a sei tâwk hle chuan a chungah thlûksei chu dah tho tûr a ni.
Hetiangin :

Âlu kan duh êm êm.
Fû ka fêp.
Pangpâr zû a thlum.
Ûleuh a hrâm vel vel mai.
Bâwng a bû ûl ûl mai.
Kêl a bê êl êl mai.
Bâwng tê a lîm zek zek mai.
Mau a kûr zêk zêk mai.

(3) Tin, thu chu a ri seiin fân hle mah sela, vowel pahnih a awm kawp chuan thlûksei dah a ngai lo.
Hetiangin :

Huanah thlai ka phun.
Puan ka sin duh lo.

Fian lian deuhvin tui ka suak.
A ti ṭha phian mai e.
Tui a phuan buah buah mai.

(d) **Thu zawm leh zawm loh tûrte.**

Mizo ṭawng ziak dik harna ber chu thu zawm leh zawm loh tûr chungchângah hian a ni. Thu hlâwm khat hriat chian nghâl mai theih hi chu ziak zawm tûr tih kan hre ṭheuh va. Amaherawhchu thu hlâwm khat anga ngaih theih, a chânga thu hran anga dah theih bawk si tam tak a awm a. Chutiang thute chu sentence-a an dinhmun azirin a chânga zawm, a chânga zawm loh an ni ṭhin a. Chuvangin zawm tûr a nih hun leh zawm loh tûr a nih hun hriat a ṭûl ṭhin a ni. Tûna kan hman mêk dân pawh hi a dik leh ṭha ber a nih leh nih loh chu sawi a har hle. Thu ṭhenkhat chu ziak zawm emaw ziak zawm loh emaw pawha a awmze danglam teh chiam lo, chhiar dik theih tho chi a awm a. A dân tûr zâwk a ni e, tih thu maiah lo chuan pawmzam theih mai chi a awm a ni. Amaherawhchu thu ṭhenkhat ziak zawma awmze pakhat nei, ziak zawm lohva awmze hran daih nei tam fê a awm bawk a. Chutiang thute chu ziak zawm leh ziak zawm loh hun hriat chian a ṭûl hle a ni. Chutilochuan kan thuchahin awmzia a nei lo vang.

Zawm leh zawm lohva awmze hrang neite

Thu tam tak ziak zawma awmze pakhat nei, ziak zawm lohva awmze hran nei a awm thei a, a entir nân tlêm lo thlir ila :

chanchin leh chan chin,
dawhkân leh dawh kân,

dawhchhbo leh dawh chho
bânphar leh bân phar
lakhuih leh la khuih

(1) **Chanchin**: Hetia inzawmna kan ziak hian noun a ni a, thu pakhat a ni.

Hetiangin:

Engnge in **chanchin** le?
Kan fate **chanchin** kan lo hria e.
Chanchin ṭhain min tilâwm hle.

(2) **Chan chin**: Hetia ahranga kan ziak chuan noun a ni tawh lo va, thu pahnih a lo ni tawh. A awmzia pawh "ta chin" emaw "neih chin" emaw a lo ni daih tawh a. A rîk dân inang hle mahse a awmzia a dang daih a. chuvângin a ziak dân tûr pawh a dang daih a ni.

Hetiangin:

In huan inphel chu, in **chan chin** chiah kha chhinchhiah ṭha rawh u.
Zirtirte chu Thlarau Thianghlim an **chan chin**-ah chiah khân a ni, an lo huai tâk.

(3) **dawhkan**: Hei pawh hi noun a ni a, thu pakhat a ni.

Hetiangin:

Dawhkân kan nei lo.
I lehkhabu chu **dawhkân**-ah dah rawh.

(4) **dawh kân**: Hetia ahranga kan ziak chuan thu pahnih a lo ni a, noun a ni tawh lo va, verb a lo ni tawh zâwk a. Rîk dân hrang hrang pawhin a ri thei a, a awmzia pawh a hrang zêl thei a ni.

Hetiangin:

Thil dahna tûr han **dawh kân** lawk ka duh a ni.
Ṭhut nân thing i han **dawh kâng** teh ang.

I puan ṭhui chu i va **dawh** **kân** nasa ve aw! (Hetah hian ṭhui kân tihna a ni a, thil dang tam tak pawh tihkân theih a ni.
Hetiangin: pêk kân, sem kân, kal kân etc.)

(5) **dawhchho**: Hetia a inzawmna kan ziak chuan noun a ni a. Dawhthlêng hmâwr ve ve leh bang inkâra tap khuaptu thing kham hi a ni.
Hetiangin:

Dawhchhovah ka ṭhu.
In **dawhchho** chu a va sei ve!
Kan **dawhchho** a mawih vek mai.

(6) **dawh chho**: Hetia ahranga ziak chuan verb a lo ni leh tawh a. Chho zâwnga thil kham emaw sawina a lo ni.
Hetiangin:

Leihlâwn an **dawh** **chho** zur mai. Tin, chho zâwnga kala mi thil dîl lâwr zêl te pawh "**dawh chho**" a ni thei a.

Hetiangin:

Vêng chhakah pawh kut an **dawh chho** zêl a, an hmu tam khawp mai.

(7) **bânphar**: Hetia ziak zawm chuan noun a ni a, thing chi khat hming a ni mai.
Hetiangin:

Hêng thing ṭhenkhat — char te, zuang te, bânphar te hi chu lian duh tak a ni.

(8) **bân phar**: Hetia a inzawm lova ziak hi chuan Verb a lo ni leh tawh a, bân chung lama lek chho emaw sir zâwnga ban phei emaw sawina a ni.
Hetiangin:

A bria apiang chuan **bân phar** rawh u.

I bân phar ta che.
Bân pharin vir rawh u.

(9) **lakhuih** : A dang kan sawi tâkte ang bawkin noun a nih chuan hetia ziak zawm tûr hi a ni a. Chu chu hetia a inzawm hi chuan noun a ni, tih-na a ni.

Hetiangin :

Lakhipur **lakhuih** chu a thlum hle mai.
August thla hi **lakhuih** tam lai tak a ni.

(10) **la khuih** : Hetia ahranga ziak hi chuan verb a ni a, hmeichhe la chhumin an khuih ṭhin hi a kâwk a ni.

Hetiangin :

I **la khuih** chu a hniar ṭha hle mai.
Naupang deuh chuan **la khuih** hi an thiam lo va, an phih chat phung zêl mai a ni.

BUNG 2

Thu ţhenkhat ziak sual awl bikte.

Hêng thute hi parts of speech hrang hranga hman an ŋihın ziak dân tûr pawh a danglam hlek hlek thei ţhin a. Chuvângin zır ngun deuh bîk a ngai a ni.

Hêng — **in, an, a, ah, pui, ti, tîr, tu, awm, sak, san, sa, mi, lo, ber, tak** leh **takin, mahse** leh **mah se.**

(1) **"in"**

(a) Hei hi noun, pronoun, verb, adjective a nih chuan ahranga ziak tûr a ni.

Hetiangin :

Hei hi tu **in** nge ni ? (Noun)
Kan biak **in** chu a lian khawp mai. (Noun)
Lung **in** ka va tlawh a. (Noun)
Kha **in** dam em ? (Pronoun)
Thingpui **in** duh em ni ? (Pronoun)
In va bengchheng ve le ! (Pronoun)
Tui ka **in** ţeuh mai. (Verb)
Thingpui **in** laiin nui suh. (Verb)
Ķa zun a **in** tlat mai. (Adj.)

(b) Tin, **in** hi mahni leh mahni chunga thiltih emaw mi dangte nêna thil intih tawn thu emaw sawi nâna hman a nih chuan prefix ang deuhvın a thupui hma lamah a awm a. A thupui, verb nên chuan zawm ngei tûr a ni.

Hetiangin :

Ka **insat** palh.
Mi pakhat a **inhliam.**

A **induh** teh asin.
In va **inhre** chiang awm **ve** le !
Naupang pahnih **innghêng rialin an ṭhu.**
He mite hi an **inthlahlel ngawt mai.**
I damdawi ei chu **inlamrêlna** i nei em ?
Inhmangaih tawn **ṭheuh rawh** u.
Chu mite chu **an inmihran** daih **tawh.**
Inkhêl chu **invuak** palh hlauhawm **tak a** ni.

(c) Tin, **in** hi **hmanraw hmanga thiltih** (instrumental) sawi nâna **hman a nih chuan,** chu hmanrua nên chuan zawm zêl **tûr a** ni.
Hetiangin :

Tiangin ka vua.
Tubohvin ka chhû.
Chemin a insât.
Thingin dawhkân an siam
Novin tui ka suak.
Pangpârin in **an** cheimawi.
Hruiin ṭâwn **rawh.**

(d) Tin, **in** hi **thil nung emaw** thil nunna **nei lo emaw** pawhin **thiltih an** neih sawi nâna kan hman chuan chu thil (a subject) nên chuan zawm ngei tûr a ni.
Hetiangin :

Bâwngin a si.
Rûlin a chuk.
Sakeiin bâwng a **soh.**
Lungin a delh.
Thingin a vua.
Chemin mi ât.
Hlingin a chhun.

Hmangaihnain a dawhthei a, ngil a nei bawk ṭhin.
Paula chu **êngin** a chhun thlu.

(e) Tin, **in** hi verb te, noun te, adjective te, adverb te chhunzawm nâna hman a nih chuan a thupui nên chuan zawm ngei tûr a ni.

Hetiangin :

Dingin thu a sawi a. (Verb +)
Ṭhuin lehkha a chhiar. (Verb +)
Ka lam **panin** lo kal rawh. (Verb +)
Hmangaihnain a khat. (Noun +)
Lungngaihnain min hual vêl. (Noun +)
Ngaihdamnain mi a siam ṭha ṭhîn. (Noun +)
Hei hi **dikin** ka ring. (Adj +)
Hei hi **ṭhain** i ring em ? (Adj. +)
Ani hi chu **rinawmin** ka hria. (Adj. +)
Fel **takin** che rawh khai. (Adv. +)
Ring **deuhvin** han zai teh. (Adv. +)
Hei hi ṭha **hlein** ka ring. (Adv. +)
He nula hi rinawm **berin** ka ring. (Adv. +)

(f) Tin, heng verb leh adverb leh adjective te hi a ni lo zâwng sawina (negative) a nih chuan **in** chu **lo** nên a inzawm thung ang.

Hetiangin :

Nui lovin a awm thei lo. (Verb +)
Tlân lovin kal zâwk rawh. (Verb +)
Ngaihtuah lovin ṭawng mai mai suh. (Verb +)
A chhânna **dik lovin** a hria. (Adj. +)
Lungawi lovin awm suh u. (Adj. +)
Hre **chiang lovin** sawi suh. (Adv +)
Ring **lutuk lovin** chhiar rawh u. (Adv. +)

(2) **"an"**

(a) He thu "**an**" hi noun leh pronoun leh verb anga hman châng chuan ahranga ziak ţhin tûr a ni.

Hetiangin :

In **an** chu a va ţha êm! (Noun)
An têl thum chêng khatin-ka lei. (Noun)
An tlak a hun tawh em? (Noun)
Thanga leh Liana **an** lo kal. (Pronoun)
An thu sawi ka hre phâk lo. (Pronoun)
I pa chu engnge a **an** tâk? (Verb)
Damlo chu engnge a **an** zêl? (Verb)
I nu i **an** chuan i fel ngawt ang. (Verb)

(b) Tin, "**an**" hi a chunga thlûksei kan dah chuan "**ân**" a lo ni a, chu chu "**âng**" tihna (inflexion) chi khat a lo ni a, verb bawk a ni a, a awmzia erawh chu a hrang daih thei a ni.

Hetiangin :

I **ân** vak chuan i hâ a lang ang. (V.) (ka âng)
He nu hi chu **ân** a cheh ngawt mai. (V.) (thin-ura ţawng chiam)
("cheh" hi hmang, chîng, tihna a ni).

(c) Tin, **an** hi English-a preposition "for", "on", etc anga a din chuan a thupui nên zawm tûr a ni thung. A thupui chu verb a ni thei a, noun a ni thei bawk.

Hetiangin :

He thing chu **kihan** a va ţha êm! (V. +)
He pangpâr chu **thliahan** a va îtawm ve le! (V. +)
Chhuatan ţhu suh. (N. +)
Pangang **thingan** a bet. (N. +)
Thlawhna chu **chhûman** a pil ta. (N. +)

(3) "a"

(a) He thu "a" hi preposition (or postposition) angin noun, verb, adverb nên inkûngkaihna neia hman a nih chuan a thupui nên chuan zawm ngei tûr a ni.

Hetiangin :

Ka kawr hi **Aizâwla** mi ka lei a nih hi. (Noun +)
Thir hi **leia** mi laih chhuah a ni. (Noun +)
Shillonga kal i duh em ? (Noun +)
Pathian thu **hriaa** zâwm chu an nihlawh. (Verb +)
Thiam **duha** zir si i thatchhe êm mai (Verb +)
Hmuh che **tuma** lo kal a ni. (Verb +)
Thingtlânga zin chu hahthlâk tak a ni. (Noun +)
Pensila ziak chu a fiah lo. (Noun +)
Hei hi **ţhaa** hriat a ni. (Adj. +)
Dika i hriat chuan a ţha e. (Adj. +)
Hei hi ţha bera ngaih a ni. (Adv. +)
Kha chu **ahranga** dah tûr a ni. (Adv. +)

(b) Tin "a" hi a chunga thlûksei kan dah chuan "â" a lo ni a. Mi â, rilru buai sawina a ni. Adjetive a ni a, ahranga ziak tûr a ni.

Hetiangin :

I â ta em ni ?
Mi â chu kawl buntîr tûr a ni.
Â â duh ma ta che.
Ui â chu thah vek tûr a ni.

(c) Tin, "a" hi interjection ang deuhva hman châng chuan ahranga ziak ţhin tûr a ni.

Hetiangin :

Â ! ka sana a thi dêr mai ka ti !
A khai ! a thil ken a ţhlauh ta hlauh mai â !
Â â â ! an insual ta chiam mai â !

(d) Tin, "a" hi pronoun a nih chuan ahranga ziak bawk tûr a ni.

Hetiangin :

Bâwng a lo kal.
Naupang a ţap.
Pensilin a hming a ziak.
Zirtîrtuin thu a sawi.

(e) Tin, "a" hi sentence tâwpah thu tihkim nâna hman a ni bawk ţhîn a. Chutiang hunah chuan ahranga ziak tûr a ni.

Hetiangin :

Lala a lo kal a.
Zirtìrtuin hming a lam a.
Kawr a lei a, a ţhui nghâl a.
Tui ka dawh a, ka kawt nghâl a.

(f) Tin, "a" hi prefix an tih ang deuhvin thu ţhonkhat nên inzawm tlatin kan hmang ţhîn a, chutiang thu chu inzawmna ziak ngei tûr a ni.

Hetiangin :

I hria **alâwm**.
Niminah i pa ka hmu **asin**.
I duh **athu** le.
An duh **ahnu** chuan ti sela a ni mai **alâwm**.
Pawisa ka nei lo **atin** a ni ka lei theih loh.
Ka ke nat **avângin** ka lo kal thei lo.
Mei zûk ţhat lohzia ka hriat **achinah** ka sim ta a ni.
Vân **aţangin** a lo chhuk a.
Pathian ram nun **atakin** kan chên ta.
Lal Isua chu lei **ata** khaikânin a awm.
I duh **apiang** mi dîl rawh.
Atlarin ding rawh u.

Apâwl pâwlin ţhu rawh u.
Pathianin **athlâwnin** min chhandam.
Nang hi **aderin** i lo ti ve ţhîn a.
In chu **aruaka** hnutchhiahin a awm.
Pâwl dang **arûkin** an lo zawm reng a.
Anniho hi **alangin** ţha angin an awm mai a ni.
An lungawi tâk **aliamah** engnge kan sawi tawh ang ?
Induh sak **ahnékin** an inhaw tlat **alâwm**.
Arualin ding ţhap rawh u.
Hotu be tûr chuan **ahovin** i kal ang u.
I kawr thar chu **anarânin** ha teh suh.
I hmêlhriatte **anazawngin** be kher suh.
Isua hmuak tûrin **akhuain** an lo thawk a.
Akbara chu lal **azawnga** lal fing ber a ni.
Khua chu **apumin** an tichhe vek a.
Aengakhawlawilova i lo chauh dêr mai le!
Alohva luat hian thil in ti ţhîn a nih hi.

(4) **"ah"**

(a) He thu **"ah"** hi preposition (or postposition) anga hman a nih chuan a thupui noun te, verb te, adverb te nên chuan ziak zawm ţhin tûr a ni. Hetiangin :

Chhuatah ka ţhu. (Noun +)
Thingah sava a fû. (Noun +)
Chu thil chu lo **hriatah** a va ţha êm ni! (Verb +)
He thing chu **kihah** a va ţha êm ! (Verb +)
Hêng lai buh chu lâk **hmasakah** hman tûr a nih hi. (Adv. +)
He pal tlu chu tun **thuaiah** a va ţha êm. (Adv. +)
He lei chu han paih **lawkah** a va ţha êm. (Adv. +)

(b) Tin, **"ah"** hi verb leh adverb leh adjective nên a ni lo zâwng (negative) sawi nâna hman a nih

chuan a verb leh adjective leh adverb-ah ni lovin "lo" emaw "loh" emaw nên chuan ziak zawm zâwk tûr a ni.

Hetiangin :

Chu thu chu hriat **lohvah** a va ṭha zâwk êm ! (Verb +)

He in chu ṭhiah mai **lohvah** a va îtawm êm! (Adv. +)

Thiam **lovah** min ngai em ni ? (Adj. +)

Ṭha **lovah** min ruat a nih hi. (Adj. +)

Note : Preposition anga hman a nih chuan "**an**" leh "**ah**" hi thuhmun chiah tih theih a ni.

(c) Tin, "**ah**" hi noun emaw verb emaw a ni thei bawk a. Chutiang a nih chuan ahranga ziak tûr a ni.

Hetiangin :

Ka ipte **ah** chu a fual mang e ! (Verb)

Meiling i **ah** chuan i iptê a kâng pawp mai ang. (Verb)

In di **ah** chu a va tlêm ve ! (Verb)

Chhang ban chu **ah** a har. (Verb)

Chhang **ah** hnih lai ka ei. (Noun)

Bazara chhang zawrh chu **ah** khat lek leka fûn a ni. (Noun)

(5) "**pui**"

He thu "pui" hi kawng hrang hrangin a lam rîk theih a, a awmzia pawh a dang zêl bawk a. Parts of Speech hrang hrangah a hman theih a. Chutianga hman a nih a, kan ziak dân tûrte chu hriat a ṭûl a ni.

(a) Verb a nih chuan ahranga ziak ṭhin tûr a ni.

Hetiangin :

Ṭhenawmte in sa ka va **pui** a ni. (Verb)

Naktukah mi rawn **pui** ta che. (Verb)

(b) Adjective a nih pawhin ahranga ziak ţhîn tûr a ni.

Hotiangin :

He in chu a **pui** hle mai â ! (Adj.) lian, ropui, etc.
He nu hi chu **pui** tak a ni. (Adj.)
Hei hi kan in **pui** a ni. (Adj.)
Dâk in **pui** awmna i hria em ? (Adj.)

(c) Noun anga hman a nih pawhin ahranga ziak tûr a ni.

Hotiangin :

He bâwng notê chu a **pui** a ang hle mai. (Noun)
Ui notein a **pui** hnutê a hnê. (Noun)

(d) Tin, "**pui**" hi mi dangte nêna ahuhova thil kan tih emaw mi dang pakhat chauh nêna inkûngkaihna neia thil kan tih chângin, a mihringte chu kan thil **tihpui** an ni a. Chutiang thiltih (Verb) leh "**pui**" chu zawm ziah tûr a ni.

Hotiangin :

Tutenge i rawn **kalpui** ? (Verb +)
He thu hi in hotu lo **sawipui** teh. (Verb +)
Hawh teh, dawhkân hi mi han **zâwnpui** teh. (Verb +)
Hei, mi **hriatpui** rawh aw ? (Verb +)
In hottin thingpui a lo **inpui** che u em ni ? (Verb +)
Mi fir tak hi chu an thil **ţâwmpui** a har khawp mai. (Verb +)

(6) "ti"

(a) He thu "ti", (a inflexion "tih") hi amah mai hi chuan verb a ni a, ahranga ziak ţhin tûr a ni.

Hetiangin :

Hei hi lo **ti** la**k** teh.
I fail chu pawi ka **ti** hlo **mai.**
Hei tu **tih** nge ni ?
I nuin, "Lo haw rawh", **a ti.**
Miin **ṭha an ti hle** che **asin.**
Engahnge **mi tih** ?
Kan in hi **hla** i **ti** em ?
Ti lo ve **hnai ka ti khawp mai.**

(b) Tin, Verb **hma lama prefix anga awmin,** verb thiltih awmtîrtu (causative) **a nihin emaw,** adjective hma **lama** prefix **anga awmin** chu **adjective** chu verb-a **a** siam **rêng** rêngin, **a** thupui **nên** chuan zawm **zêl tûr a ni.**

Hetiangin :

Motor chu petrol-in **a tikal a ni.** (+ Verb)
Thlawhna pawh petrol-in **a tithlâwk a ni.** (+ Verb)
Kan **ṭhianin a nupui a titlân alâwm** le. (+ Verb)
I **khâwl** chu **han tivir** teh. (+ Verb)
In **pindan tifai ṭheuh rawh u.** (+ Adj)
Thingpui kha han tilum deuh teh. (+ Adj.)
In hotu in tithinur em ni ? (+ Adj)
Chaw ṭhain min tihrisêl thei. (+ Adj.)
Mai **an tilum daih mai.** (+ Verb)
Min lo tinui suh **u.** (+ Verb.)
In lu kha tihniam deuh rawh u. (+ Adj.)
I **thingpui chu han titak** deuh teh. (+ Adj.)

(7) **"tîr"**

(a) **He** thu **"tîr"** hi Verb **leh** noun **anga hman a nih** chuan **ahranga ziak tûr a ni.**

Hetiangin :

Zirtîrtuin naupang a tîr. (Verb)

Hawh teh, ka lo tîr teh ang che. (Verb)
Mi tirh i hmang êm mai. (Verb). (Inflexion).
Tirh an hnial ngai lo ve. (Verb). (Inflexion).
A tîr lamah chuan a awl viau. (Noun).
A tîrin thu a awm. (Noun).
(Hetah hian in hian a thupui a zawm lo thei lo va, mahse A leh tîr chu a inzawm lo a ni)

(b) Tin, "tîr" hi adverb anga hman a nih châng a awm bawk a. Chutiang hunah pawh chuan a-hranga ziak tûr a ni.

Hetiangin :

Kan anṭam chu a ṭiak tîr chauh a ni.
Kan anṭam chu a ṭha dâwn tîr chauh a ni.
Naupang a kal dâwn tîr chauh va, a tlu palh.
An ti tîr a la ni bawk a, an la thiam vak lo.

(c) Tin, "tîr" hi verb hnungah suffix ang deuhva awmin, chu verb thiltih chhan sawina anga hman a nih chuan a thupui nên chuan zawm ṭhin tûr a ni.

Hetiangin :

Naupang chu kaltîr mai rawh. (Verb +)
I ṭhian chu thingpui intîr ta che. (Verb +)
Dawhkân thar ka siamtîr a. (Verb +)
Zirtîrtuin naupang a zirtîr. (Verb +)
Damlo chu khumah an muttîr a. (Verb +)

Hetiang hian verb dang pawh tîr nêna kan hman kawp chuan ziak-zawm zêl tûr a ni.

Hetiangin :

hriattîr, awmtîr, zaitîr, sawitîr, chhiartîr, ṭhuttîr dintîr, hawtîr, nuihtîr, dahtîr, lâktîr phuntîr, rahtîr, hremtîr, pasatîr, failtîr, sawntîr, kaitîr,

(8) "tu"

(a) He thu "tu" hi noun a nih chuan ahranga ziak tûr a ni.

Hetiangin :

Hei hi ka **tu** a nih hi. (Singular)

Ka **tute** ka va kan a nia. (Plural)

Hei hi ka **tupa** a ni. (Masculine)

Saw saw ka **tunu** a ni. (Feminine)

Kan faten fa an neih chuan **tu** mawng bêng kan ni ţhin.

Tute khûp thum hmu chu dam rei an ni.

(b) Pronoun a nih pawhin ahranga ziak tûr a ni.

Hetiangin :

Tu tak lo kal ang maw ?

Tu berin ngo hria â ?

Kha mi kha **tu** a nih ka hre lo ve.

Tu pa nge i hmuh ?

Tu nu nge lo kal ?

Tute chuan hria ang maw ? (Plural)

(c) Tin, pronoun niin (as a pronoun) thu dang tam fê a kawppui thei a. Chutianga hman a nih chuan a kawppui thute nên chuan thu pakhatah a chang mai ţhin a, ziak zawm zêl tûr a ni.

Hetiangin :

Tumah ka hmu lo ve.

Tupawh lo kal sela a pawi lo.

Tunge in zawn le ?

Tuemaw a lo kal a.

Tuinnge lo bia che ?

Tunemaw ka lehkhabu a hawh a ni.

Tuinemaw ka lehkhabu a la.

Tututeemaw chuan hlawh chu an la a.

Tutuemaw ka han sâwm ang e.

Tuinemaw a pen a hloh va.

Tutenemaw chuan an chhar ngêi ang.

Tumân in hre lo maw ?

Tuteinemaw an lo hmu a nih dâwn hi.

(d) Tin, verb ṭhenkhat tâwpah chu verb subject chuan thil a ti a ni tih sawi nân he thu "tu" hi belh a ni ṭhîn a. A verb nên chuan zawm ngei tûr a ni.

Hetiangin :

Dawhkân siamtu i ni em ?
Chu thil chu hmutu an awm em ?
A tîrtu chung a pik e.
Hnathawktu chu hlawh hmu tlâk a ni.
Lei lettu chuan taima takin let rawh se.
Berâm vêngtuin a berâm a vêng a.

(9) "awm"

(a) He thu "awm" hi verb a ni a, ahranga ziak tûr a ni.

Hetiangin :

Inah ka awm.
Chini lei tûr a awm lo.
I pa a awm em ?
Nau ka awm peih lo.
Ka nuin mi awm ṭhin.

(b) Tin, a chunga thlûksei kan dah chuan "âwm" a lo ni a, a rîk dân azirin âwmze hrang hrang a nei thei a. Noun te, adjective te, verb te, adverb te a ni thei. Chutiang a nih pawhin ahranga ziak tûr a ni.

Hetiangin :

Ka âwm a pâ. (Noun)
I âwm a va tût ve. (Noun)
Muṭhing i âwm em ni ? (Verb)
Chhang kan âwm [illegible]. (Verb)
Hetu atân chuan sai hi a âwm ber ang. (Adj.)
I [illegible] (Adj.)

Hre **âwm** takin i awm a, i hre si lo. (Adv.)
Duh **âwm** takin awm suh, i duh loh chuan. (Adv.)

(c) Tin, verb ţhenkhat nêna inkawpin adjective tam fê a siam thei a. Chutiangah chuan a verb nên chuan inzawmma ziak ngei tûr a ni, thu pakhat a nih avângin.

Hetiangin :

He mi hi chu a va **duhawm** êm ! (Verb +)
Cancer hi a **hlauhawm** hle mai. (Verb +)
Kan ţhian thar chu a **ngainatawm** hle e. (Verb +)
Hei hi a **thlanawm** ber âwm e. (Verb +)
A va **thlamuanawm** lo ve ! (Verb +)
I B.A. pass hlân a **nghahhlelhawm** mang e. (Verb +)

(10) "**sak**"

He thu "**sak**" hi verb emaw, adverb emaw, adjective emaw a ni thei a. A engpawh chu ni sela ahranga ziak tûr a ni.

Hetiangin :

He thing chu a va **sak** êm ! (Adj.)
Thing ţha chu **sak** tak a ni. (Adj.)
In i **sak** chuan uluk hle ang che. (Verb)
Kumin chu in **sak** ve ka tum a. (Verb)
Ka kawr hi mi ken **sak** ta che. (Adv.)
Pangpâr ka lâk **sak** ang che. (Adv.)
A pawisa an lâk **sak** daih mai. (Adv.)
Rintlêma chu a lunghlu an chhuh **sak** lo. (Adv.)
Lungin bang a dêng **sak** mai. (Adv.)

(11) "**san**"

(a) He thu "**san**" hi rîk dân hrang hranga rûn parts of speech hrang hrangah a hman theih a. Noun te, adverb te, verb te, adjective te a ni thei a. Chutiang a nih chuan ahranga ziak zêl tûr a ni.

Hetiangin :

He tlangvâl chu a san a ṭha hle mai. (Noun)
Mi san ṭha chu an chak deuh nge nge. (Noun)
I san vak chuan a ṭha lo vang.. (Verb)
Ka san mar chuan a tâwt deuh a ni. (Verb)
A nui san san mai. (Double Adverb)
A nui deuh san mai a. (Adv.)
Nula inlêng nei chu an che deuh san san ṭhin. (Double Adv.)
Hotute kiangah chuan a lo che deuh san ṭhin a. (Adv.)
Hlîng mi chhunna a kaw san mai. (Adj.)
Kan mai chu enginemaw a kher kaw san mai. (Adj.)

(b) Tin, mi awm loh hlâna thil lo tih sawi nân, chu mi thiltih (Verb)-ah chuan suffix angin kan belh ṭhîn a. Chutiangah chuan a verb nên chuan zawm zêl tûr a ni.

Hetiangin :

Chaw kan lo eisan che asin. (Verb +)
Mi kalsan mai ang che u. (Verb +)
Piangsuâlte nuihsan suh. (Verb +)
I thil neih mi awhsan suh. (Verb +)
I tlai chuan kan lo tihsan mai ang che. (Verb +)

(c) Tin, "san" hi thlûksei kan dah chuan "sân" a lo ni a, a ri a lo fân a, thu dang daih a lo ni. Chutiangah pawh chuan ahranga ziak ṭhîn tûr a ni.

Hetiangin :

I sân i theihnghilh a ni maw ? (Adj.)
In kham sân lutuk chuan ka phâk lo vang. (Adv.)
He puân chu a sân duar mai â ! (Adj.)
Khua a sân êm hi, thlai chi thlâk a hmânhmawhthlâk lo ve. (Adj.)

(12) **"sa"**

(a) **He thu "sa"** hi verb **te, noun te, auxiliary** verb te, adverb te a ni thei a, ahranga ziak ṭhin tur a ni.

Hetiangin :

I **sa** a ṭha hle mai. (Noun)

Sa kan zîm dâwn. (Noun)

Kumin chu **sa** a nghal a, thlai kan nei thei lo. (Noun)

Thing eh **sa** va phur teh u. (Aux. Verb)

Keini chu siam **sa** ei ngawt kan ni. (Aux. Verb)

Artui hmin **sa** a keng a. (Adv.)

A ṭha **sa** kan tichhe leh ta a ni. (Adv.)

A **sa sa** kha thlang rawh u. (Noun or Adj.)

Ni a **sa** êm mai. (Adj.)

In kan **sa** dâwn. Verb)

Maimawmin a rîl a **sa** mêk a ni. (Verb)

Hla kan **sa** dâwn. (Verb)

Note : Thu ṭhenkhat **sa** lo tel vena, hêng **khawsa, hausa, phusa, singsa** etc. te hi chu thu dang a ni a, ṭhen bran theih a ni lo.

Hetiangin :

Nang chu lo **phusa** ve teh suh.

Hêng hi lo **singsa** fel deuh teh u.

In va **insingsa** nasa ve le !

Mi **khawsa** thei tak an ni.

In va **hausa** ve le.

(13) **"mi"**

He thu **"mi"** hi noun emaw pronoun emaw a ni thei a. Abranga ziak zêl tûr a ni.

Hetiangin :

He **mi** hi.

Kha **mi** kha.

Saw mi saw.
Chu mi chu.
Mi an lo kal.
Mi hria em ?
He pen hi a ţha mi a ni.
Kha pencil kha a chhe mi a ni.
He mite hi ka ţhiante an nih hi. (Plural)
Kan pu chu mi ţha tak a ni.
Saw mi saw mi sual tak a ni.
Zirtîrtu chu mi ţha leh mi fel an ni tûr a ni.

(14) "lo"

He thu "lo" hi ahranga ziak ţhîn tûr a ni.

Hetiangin :

In lo kal thei maw ?
Kan chanchin in lo hria em ?
Kan nau kha in lo hmu maw ?
Hei chu a ţha lo.
Mei ka zu lo.
Kan ţhian a dam lo.
Kaw ţha lo an tam mai.
Mi hriaêl lo chu an chak thei lo.
Ka thil kha min lo ngaihven sak teh.
Kan lo a ṭla.

(15) "ber"

He thu "ber" hi ahranga ziak tûr a ni a, "Lalber" or "lalber" chauh hi an ziak zawm ţhîn.

Hetiangin :

Hei hi naupang ţha ber a ni.
Ani hi a fel ber nge nge e.
I duh ber thlang ang che.
Sai a lian ber a, a man pawh a tam hle.
Tukfo a thlâwk tawi ber.

Lalberin ro a rêl ang.
Lalber hmaah kan ding ang.

(16) **"tak" leh "takin"**

Hêng thu "**tak**" leh "**takin**" te hi adjective leh adverb anga hman an ni ber a. Ahranga ziak ţhin tûr a ni.

Hetiangin :

Bâwng lian **tak** a ni. (Adv.)
Fel **tak** a ni. (Adv.)
Lala chu mi duhtui **tak** a ni. (Adv.)
Kan bâwnghnutê chu a **tak** hlo mai. (Adj.)
Kan bâl chu a **tak** khawp mai. (Adj.)
Thingpui **tak** lutuk chu a ţha lo. (Adj.)
Ţha **takin** ti ta che. (Adv.)
Chak **takin** a tlân a. (Adv.)
Dam **takin** kal rawh u. (Adv.)
Khawngaih **takin** mi pe rawh. (Adv.)

(17) "**mahse**" leh "**mah se**"

(a) Sentence bulah leh clause bulah chuan "**mahse**" tih hi hetia inzawm hian hman a ni a. A awmzia pawh Sapţawnga "**but**" an tih ang hi a ni.

Hetiangin :

A zir ngun hle, **mahse** a thiam lo viau. (but)
Thanga chu mi ţha tak a ni.
Mahse a nau chu a sual hle. (but)
A hausa, **mahse** (**mahsela**) a kawm hle.

(b) Sentence laiah emaw a tâwpah emaw hman a nih chuan "**mah se**" tia ziak tûr a ni a. A awmzia pawh "mah la", "nâa", "nain" etc. tihna ang a ni a. Sâpţawnga "**but**" ang a ni lo deuh va; "**although**" emaw "in spite of" emaw ang deuh a ni.

Hetiangin :

Hre **mah se** a awi duh lo. (although, in spite of the fact that).

Ṭha hle **mah se** ka ît lo.

Chak **mah se** ka hlau lo.

Khêl **mah sela** an hneh lo vang. (extention)

Ruah chu sûr **mah se** ka pawiti lo.

Mi hneh lo vang, chak hle **mah se.**

Ka kal tho vang, hla deuh **mah se.**

BUNG 3

Mizo ṭawnga Parts of Speech-te

Mizo ṭawngah hian ṭawng bung hrang hrang Parts of Speech an tihte hi kan nei ve ṭheuh va. Amaherawhchu Sâpṭawng lama mi nên chuan a in-ang chiah kher lo va. Chuvângin a hman dân te, a zir dânte pawh a hranpa deuhva kalpui chi a ni.

(1) Noun.

Mizo ṭawngah pawh thil hming chi hrang hrang-te hi noun kan ti ve a. Hming bîk te, hming in-ṭâwm chi te, hmanraw hming te leh a dangte an ni thei. Chûng zîngah chuan hming bîk chu kan ziak apiangin a bul hawrawp puia ṭan zêl tûr a ni. Hming dang erawh chu sentence bula an ṭan emaw, uar duh bîkna kan neih ṭum emaw tih lohvah chuan hawrawp puia ṭan kher a ngai lo.

Hetiangin :

Aizawl, Lala, Tuirial, Chalfilh, Mualmâm, Buh-chang, etc. (Hming bîk).

Tlâng, lui, thing, mau, tuboh, chem, pensil, lehkhabu, dawhkan, in, etc. (Hming ṭâwm).

Tin, verb ṭhenkhata **na** belhin noun kan siam ṭhîn a. Chûng noun te chu khawih theih, hmuh theih, concrete or material, a ni thei a. A ṭhen te chu hmuh theih loh, khawih theih loh, abstract idea chauh a ni thei bawk.

(a) Verb-a **na** belha concrete noun lo nite :

Hei hi ka **chênna** a ni. (In, hmun, khua).

Saw saw lehkhabu **dahna** a ni. (Chhuar, dawhkan etc).

Leivûng **paihna** kha han la teh. (Suahdûr etc).
Hei hi an **insualna** a ni. (Hmun, place).
Ka **tuikawhna** a tliak. (Man phel, etc).
Beng hi ri **hriatna** a ni. (beng chu).
Bus-ah **ţhutna** a chang lo. (ţhutthlêng etc).
Chem hi thil **sahna** a ni. (Chem chu).

etc. etc.

(b) Tin, verb ţhenkhatah chuan **na** belhin abstract noun, hmuh theih loh, khawih theih loh kan siam bawk ţhin.

Hetiangin :

Lala nên **inhmuhna** kan la nei lo.
In naute chanchin **hriatna** in nei em ?
Chutiang thu **sawina** kan nei hauh lo.
Lo lên **duhna** ka nei asin.
Eirelna te, **îtsîkna** te, **huatna** te nei suh.
Khurhna leh **hlauhna** ka nei lo.
Inbuatsaihna ka nei tâwk lo.
Indona chuan retheihna a thlen ţhîn.

(c) Adjective-ah pawh **na** belhin abstract noun kan siam bawk ţhîn.

Hetiangin :

I ţhatna leh **ngilneihnain** min thlamuan.
Chapona hi **chhiatna** hmaah a kal ţhîn.
Hausakna hian **hlimna** leh **lâwmna** a siam kher lo.
Ropuina te, **sânna** te, **thiltihtheihna** te aiin **felna** te, **ţhatna** te, **dikna** te a ngaihhlutawm zâwk.

(d) Tin, verb ţhenkhatah leh adverb ţhenkhatah **na** belhin concrete noun ni thei, abstract noun ni thei bawk a siam theih bawk.

Hetiangin :

Hotuten inbiakna an nei dâwn. (Abstract)

He lai hi kan **inbiakna** chu a ni. (Concrete)
Dâr thumah **inkhâwmna** a awm ang. (Abstract)
Hei hi kan **inkhâwmna** a ni. (Hmun, concrete)
Naktûkah inhmuh **khâwmna** i siam ang. (Abstract)
Hei hi an inhmuh **khâwmna** a ni. (Concrete)
He lai hi a **thihna** chu a ni. (Concrete)
Tûr in chu **thihna** a ni. (Abstract).

(e) **Abstract noun inhmeh lote :**

Tûn lai ţhangtharte hian verb-a na belhin chutiang abstract noun chu siam zen kan tum ta mai a. Inhmeh lo tak tak leh upa lam chuan ţawng tihkhawlohna ang deuh hiala an ngaihte pawh a awm ta nual a. Kan hman zui zêl erawh chuan ţha leh inhmeh pawhin kan la hre mai thei bawk e. A entîr nân :

(1) Inkhâwm bânah thingpui **inna** a awm ang.
(2) Naktûkah tui **semna** a awm ang.
(3) In hna in thawh zawhah hlawh **lâkna** in nei ang.
(4) Chu mi zawhah zai **ngaihthlâkna** a awm ang.
(5) Dâr thumah chaw **eina** a awm ang.

etc. etc.

Hêngte hi tûn lai ţhangthar zînga chîn thar (new development) a ni hlawm a. Sâpţawngin min hruai (influence) deuh vâng a ni mai thei. Tun hma lam chuan hetiangin an lo hmang ţhîn a ni.

(1) Inkhâwm bânah thingpui kan in ang.
(2) Naktûkah tui an (kan) sem ang.
(3) In hna in thawh zawhah hlawh in la ang.
(4) Chu mi zawhah zai kan ngaithla ang.
(5) Dâr thumah chaw kan ei ang.

(2) Pronoun

Mizo ṭawngah hian pronoun chi thum kan nei a. Chûngte chu **ka** leh a plural form **kan**, **i** leh a plural form **in**, **a** leh a plural form **an** te hi an ni a. A hmasa pahnih **ka** (a plural **kan**) leh **i** (a plural **in**) hi mihring ai awha hman a ni a, a pathumna **a** (a plural **an**) hi mihring leh thil dang ai awha hman a ni. Hêngte hi First Person, Second Person leh Third Person tiin kan dah thei bawk a ni.

A entîr nân :

Heta hi ka awm. (First Person, Singular)
Heta hi kan awm. (First Person, Plural)
Khata kha i awm. (Second Person, Singular)
Khata kha in awm. (Second Person, Plural)
Sawta saw a awm. (Third Person, Singular)
Sawta saw an awm. (Third Person, Plural)

A hnuhnung pahnih hi mihring emaw, thil dang emaw a ni thei ve ve a.

Tin, hêng ka leh kan te, i leh in te, a leh an te hian sentence-a a dinhmun ang zêlin form dang a nei nual bawk. Hetiang hian entîr ila :—

Ka — kei, keima, keimah, mi.
Kan — keimahni, keini, min.
a — amah, ama, ani.
an — anni, anmahni.
i — nang, nangmah, nangma, che.
in — nangni, nangmahni, che u, u.

(1) Ka — kei, keima, keimah, mi.

Hêng "ka" form hrang hrang zîngah hian "kei" leh "keimah" hi chu "ka" nêna hman kawp chuan subjective a ni thei ve ve a, "mi" nêna hman kawp erawh chuan objective a ni leh a. "Keima" hi

chu subjective chauhva hman a ni a, "**mi**" hi chu objective chauhva hman a ni thung ţhîn.
Hetiangin :

Kei ka kal ang. (Subjective)
Kei chu **ka** ni lo. (Subjective)
Keimah ka ni. (Subjective)
Keimah ka kal dâwn. (Subjective)
Kei mi hria ni ula ka pa pawh in hre tawh tûr a ni. (Objective)
Kei mi thlang chu in nihlawh ang. (Objective)
Keimah mi rawn hmu ngei tûr a ni. (Objective)
Keimah mi pe ta che. (Objective)
Hei chu **keima** ta a ni. (Subjective)
He thing hi **keima** put a nih hi. (Subjective)
Naktûkah **mi** hmu leh ang che. (Objective)
Sâpţawng **mi** zirtîr ang che aw ? (Objective)

Hêng bâkah pawh hian thil titu liau liau bîk sawi nân **keima** – ah hian "**n**" kan belh leh ţhîn a, "**keimân**" tih kan nei bawk.
Hetiangin :

Keimân ka bei ang. (Subjective)
Keimân ka duh a ni. (Subjective)

(2) **Kan** — keimahni, keini, min.

Hêng "**kan**" form hrang hrang zîngah pawh hian **keimahni** leh **keini** hi **kan** nêna hman kawpin subjective a ni thei a, **min** nêna hman kawp chuan **objective** a ni leh ţhîn. **Min** hi erawh chu **objective** chauhva hman a ni.
Hetiangin :

Keimahni kan-ni. (Subjective)
Keini kan kal ang. (Subjective)
Keimahni min pe a ni. (Objective)
Keini min lo lâwm ang em ? (Objective)

Min bia em ni ? (Objective)

Min lo nghâk rawh u. (Objective)

Hêng bâkah hian thil titu liau liau sawi nân **keimahni** tihah leh **keini** tihah hian "**n**" belhin "**keimahnin**" tih leh "**keinin**" tih kan hmang bawk.

Hetiangin :

Keimahnin kan hmu alâwm. (Subjective)

Keinin chhan lo ila chu a thi ang. (Subjective)

Keinin kan hria alâwm. (Subjective)

(3) a — amah, ama, ani.

Hêng "a" form hrang hrangte hi subjective a ni thei ṭheuh va, **amah** leh **ani** hi chu objective a ni thei tho bawk a. **Ama** hi erawh chu objective-a hman a ni ve lo.

Hetiangin :

Amah chu rorêltu a ni. (Subjective)

Amah chuan a duh a, a chhûngten an duh lo a ni. (Subjective)

Ani chuan a thiam lo vang. (Subjective)

Ani chu zahawm tak a ni. (Subjective)

Hei hi **ama** in a ni. (Subjective)

Ama thu ngai rawh u. (Subjective)

Amah ka hmu. (Objective)

Amah an hua a ni. (Objective)

Ani an mamawh lo. (Objective)

Ani zawng an duh lo vang. (Objective)

Tin, **ama** leh **ani** tihahte hian "**n**" kan belh chuan "**amân**" leh "**anin**" tih kan lo nei leh a. Hêngte hi thil titu (subjective) atân bîk chauhva hman a ni ve leh bawk.

Hetiangin :

Amân kan ṭhatna a hria. (Subjective)

Amân a la hrilh ang che. (Subjective)

Anin a khawih chuan a chhe vek ang. (Subjective)

Anin a zirtîr chuan a ṭha ngawt ang. (Subjective)

(4) **an** — anni, anmahni.

Hêng "**an**" form hrang hrangte hi subjective leh objective a ni thei ve ve.

Hetiangin :

Anni chuan mi hre lo. (Subjective)

Anni zawngin an pass lo vang. (Subjective)

Anmahni chuan an thawk lo. (Subjective)

Anmahni thu thu a ni ang chu. (Subjective)

Anni zawng kan telh lo vang. (Objective)

Anni chu ka hlau lo. (Objective)

Anmahni tak chu ka be lo. (Objective)

Anmahni ka hre tlat lo va. (Objective)

Tin, **anni,** leh **anmahni** tihah hian "**n**" belhin thil titu liau liau (Subjective)-ah hman a ni leh bawk.

Hetiangin :

Annin lo ti ang hmiang. (Subjective)

Anmahnin an tihhnawk chu thian rawh se. (Subjective)

(5) **i** — nang, nangmah, nangma, che.

Hêng "**i**" form hrang hrangte hi Second Person Singular vek a ni a. **Nang** tih leh **nangmah** tih hi chu subjective pawh ni thei, objective pawh ni thei bawk a ni a. **Nangma** hi chu subjective chauhva hman a ni a, **che** hi objective chauhva hman a ni thung.

Hetiangin :

Nang chuan lo ti ve suh. (Subjective)

Nangmah i lo kal a ni maw ? (Subjective)

Nang chu an tihlang lo che. (Objective)

Nangmah an thlang che a ni. (Objective)

Hei chu **nangma** ta a ni. (Subjective)

Nangma tih a ni lâwm ni ? (Subjective)

Ka be duh **che**. (Objective)

Ka ko lo **che**. (Objective)

Tin, **nangma** tihah hian "**n**" belhin thil titu bîk liau liau (Subjective) atân kan hmang bawk a ni.

Hetiangin :

Nangmân lo ti mai rawh. (Subjective)

Nangmân i hria alâwm. (Subjective)

(6) **in** — nangni, nangmahni, che u.

Hêng "**in**" form hrang hrangah hian **nangni** tih leh **nangmahni** tih hi chu subjective leh objective ni kawp thei ve ve an ni a, **che u** hi erawh chu objective chauhva hman a ni.

Hetiangin :

Nangni chuan lo sawi suh u. (Subjective)

Nangni chu ding suh u. (Subjective)

Nangmahni in lo kal a ni maw ? (Subjective)

Nangmahni tih a ni lâwm ni ? (Subjective)

Nangni pawh an duh che u. (Objective)

Nangni zawng an sawi tel lo che u. (Objective)

Naktûkah lo kal ang **che u**. (Objective)

An hrilh **che u** em ? (Objective)

Tin, **nangni** leh **nangmahni** tihah hian "**n**" belhin thil titu bîk chauhva hman thin "**nangnin**" tih leh "**nangmahnin**" tih kan nei ve leh bawk.

Hetiangin :

Nangnin in neih chuan a tâwk e. (Subjective)

Nangmahnin ti mai rawh u. (Subjective)

Nangnin mi thlang lo, keimân ka thlang zâwk che u a ni. (Subjective)

Nangmahnin si tûr pe rawh u. (Subjective)

(3) Verb leh Adverb.

Mizo ṭawngah hian verb hi amah maia kan hman chuan thil titu (Subject) thiltih chu a awm dân a lang chiang êm êm lo va. Adverb nên emaw Double Adverb nên emawa kan hman erawh chuan thil titu (Subject) awm dân emaw a thiltih dân emaw a lang fiah hle ṭhin a ni. Hêng sentence-te hi lo thlîr ila :

(a) A lo kal.
(b) A lo kal thoh thoh maî.
(c) A lo kal thauh thauh mai.
(d) A lo kal theuh theuh mai.

Hêngahte hian (a)-na hi chuan mi lo kal chu eng ang nge tih emaw a lo kal dân emaw engmah a tilang chiang lo va, (b)-na hi chuan mi lo kal chu lian tak leh sâng tâwk tak a ni tih leh inthazo leh harh tâwk tak a ni tih a tilang vek a ni. Tin, (c)-na hi chuan mi lo kal chu mi narân, lian lêm lo, tê lêm lo a ni tih leh inthazo leh harh tâwk tak bawk a ni tih a tilang a. A palina hi chuan mi lo kal chu tê tak, harh fê a ni tih a tilang thung a ni. Hêng sentence-te hi lo thlîr leh ila :

(a) Bâwng a bû ûl ûl mai.
(b) Bâwng a bû âl âl mai.
(c) Bâwng a bû êl êl mai.

Hêng sentence-te pawh hian "Bâwng a bû" tih ngawt ai chuan a bâwng len leh têt dân te, a aw len leh têt dante thlengin a tilang nghâl a. Mizo ṭawng hi double adverb-ah hian a hausa êm êm a. Ṭawng dang kan han hriat vete aiin double adverb hian a timawiin a tifiah êm êm a ni.

Tin, double adverb kher lo, adverb narán mai pawh hian thil titu thiltih dân leh thil titu awm

dân a tilang fiah viau a ni. Hêng sentence-te hi lo thlîr ila :

(a) A ṭhu hnûr mai.
(b) A ṭhu rûn mai.
(c) A ṭhu khiau mai.
(d) A ṭhu ngel mai.
(e) A ṭhu ngul mai.
(f) A ṭhu ngal mai.

Hêngahte pawh hian adverb hian a mihring len leh têt te, a thau leh chêr thu te, luhlul hmêl leh nêl-awm lo hmêl a put dân te pawh a tilang fiah hle a ni.

Tin, verb ṭhenkhat leh adverb ṭhenkhat chu negative lam chauhva hman mi, affirmative lama hman rem lo a ni a. Adverb ṭhenkhat affirmative lam chauhva hman mi kan ngah mai bawk a. A eng ve ve pawha hman mi tam tak a awm bawk.

(1) Negative chauhva hman mite.

Chhawrbâwk, sawtsawhlawt, (or sawngsawhlawt), chiangkuang, fumfe, mang, miah, lêm, ngûr, hauh (adv.) meuh, (uarnaah tih loh), teh vak, teh chiam, etc.

Hetiangin :

Kan silai kawl chu kan va **chhawrbâwk** lo êm !
Dân thar siam pawh a **sawtsawhlawt** chuang lo vang.
Inrêl fo pawh hi engmah a **sawngsawhlawt** lo.
An chanchin kan hre **chiangkuang** lo a ni.
Thil kal dân kan hre **fumfe** ta lo a ni.
An thiam bîk **mang** lo.
An fate awm dân an hre **miah** lo a ni.
Khâ chu ka duh lêm lo ve.

An va hmu **ngût** lo vang.
An lo kal **hauh** lo mai.
Chhiarkawp chu a thiam **meuh** lo asin.
Kha chu ka ît **teh vak** lo ve.
Kha pawh kha ka duh **teh chiam** lo ve.

Tin, hêng — meuh, lêm, ngût, teh chiam, teh vak te hi chu "**lo**" tel kher lo pawhin a hman theih a. Chutiangah pawh chuan **negative sense** a keng tho. Hetiangin :

Hêngte chu in duh **meuh** em maw ni le ?
Min mamawh **lêm** em maw ni le ?
Chutiang chu in duh **ngût** dâwn em maw ni le ?
Zirlai ennawn chu a ṭul **teh chiam** em ni ?
Pawisa in mamawh **teh vak** em ni ?

(2) Affirmative chauhva hman mi adverbte.

Double adverb tam tak hi chu affirmative lam chauhva hman a ni a, negative-ah chuan hman ngaihna pawh a awm lo va. Tin, adverb ṭhenkhat pawh negative lama hman rem lo, affirmative lam chauhva hman ṭhin a awm bawk.
A entîr nân :

mial, rui (adv. ah chauh), ruai, phian, nghek, hnûr, hnur, puau, lung, lang, leng, chuai, chêk, châk, chûk, teh meuh, leh double adverb tam tak hêng — thoh thoh, thauh thauh, theuh theuh, vak vak, fak fak, fek fek, chang chang, etc. etc. te hi affirmative-ah lo chuan hman a ni thei lo.

Hetiangin :

Ani hian a lo hre **mial** ang e.
Thing an chhêk **rui** mai.
Ka hre deuh **ruai** chauh a ni.
A ṭha **phian** mai.

Mau a pu nghek mai.
A ţhu hnûr mei a ni.
Bawlhhlawh an paih hnur mai a ni.
Tui a tling puau mai.
Ka kut a durh lung mai.
Ka kut a durh lang mai.
A puar leng mai.
Tui a tiper chuai mai.
Pangpâr a vul chêk mai.
Pangpâr a vul châk mai.
Pangpâr a vul chûk mai.
Ka duh teh meuh mai.
A lo kal thoh thoh mai.
A lo kal theuh theuh mai.
A tlân thauh thauh mai.
Bâwl a vaw vak vak mai a.
Tubohvin a ohhu fak fak a.
Tubohvin a ohhu fek fek a.
A tling chang chang a ni.

Hetiang hian double adverb tam tak ohu affirmative ohauhva hman ţhin, negative lama hman rem lo a ni a. Hetiang bawk hian adverb mal tam tak pawh affirmative-ah ohauh hman ţhin, negative-a hman rem lo a tam a ni.

(3) Negative leh affirmative-a hman kawp theihte.

Hêng adverb-te hi ohu negative-ah te, affirmative-ah te pawh a hman kawp theih ve ve a ni.

nasa, tak meuh, thlâwt, khawp, hle, viau, êm êm, teh rêng, tak ngial, tak tak, ve ve, etc. etc.

Hetiangin :

Sazu an suat nasa hle ta mai. (aff.)
I pawisa chuan a va daih lo nasa ve le! (neg.)

He kawr hi chu a ţha **tak meuh** a ni. (aff.)
Hetiang puan chu a tlo lo **tak meuh** a ni. (neg.)
He sikul hi chu a ţha **thlâwt** a ni. (aff.)
Thanga hi chu a duhawm **thlâwt** alâwm. (aff.)
Ani hi chu a chhawr theih **thlâwt** loh a ni. (neg.)
An in chu a lian **khawp** mai. (aff.)
Kan buan chu a zau lo **khawp** mai. (neg.)
Ka thingpui chu a sa **hle** mai. (aff.)
Ka thingpui chu a sa lo **hle** mai â ! (neg.)
Hei chu a ţha **viau** alâwm. (aff.)
Kan vawk chu a la lian lo **viau** asin. (neg.)
I thil siam chu i va ngun **êm êm** ve ! (aff.)
I thil siam chu i va ngun lo **êm êm** ve ! (neg.)
In buh chu a va han ţha **teh rêng** êm ! (aff.)
In lo chu a va kâng lo **teh rêng** ve le ! (neg.)
I thil chu i thlauh **tak ngial** dâwn alâwm le ! (aff.)
In puitlin lo **tak ngial** dâwn alâwm. (neg.)
Hei chu a ţha **tak tak** a ni. (aff.)
Hei chu a ţha lo **tak tak** a ni. (neg.)
Ţhutthlêng leh dawhkân ka duh **ve ve** ang. (aff.)
Ka lei lo **ve ve** mai ang. (neg.)

(4) **Adverb order.** (Verb leh adverb indawt dan)

A tlângpui thuin adverb chuan verb emaw adjective emaw chu a zui ţhîn.

Hetiangin :

Thing chu a sâng **hle** mai.
Inkhêl a hrât **ngawt** mai.
I va kal **chak** ve le !

Negative-ah erawh chuan adverb chu "**lo**" hnuah a awm ţhîn a ni.

Hetiangin :

Thing chu a sâng lo **hle** mai.

Hei chu a ţha lo êm mai.

I chak lo **êm** mai.

Ka hro lo **hle** mai.

Amaherawhchu adverb ţhenkhat chu **lo** hma lamah a awm thei a, **lo** hnungah a awm thei bawk. Hêng adverb-te hi :—

tawp, ngang, rêng rêng, riau, dêr, thlâwt, tlat, etc.

Hetiangin :

An hre lo **tawp** a ni.

An hre **tawp** lo a ni.

An duh **ngang** lo a ni.

An duh lo **ngang** mai.

Kan hre **rêng rêng** lo.

Kan hre lo **rêng rêng** a ni.

An ngai thei lo **riau** mai.

An ngai thei **riau** lo mai.

An ti duh **dêr** lo mai.

An hre lo hlen **dêr** mai. or

An hre chhuak lo **dêr** mai. or

An hre lo **dêr** mai.

Ka ti thei **thlâwt** lo mai.

Ka thiam lo **thlâwt** mai.

A hnial lo **tlat** a ni.

A hnial **tlat** lo a ni.

Tin, adverb ţhenkhat chu **lo** hmaah chauh hman theih, a hnua hman theih si lohte a ni.

Hêngte hi : hauh, vak, miah, awzâwng or awkawng, îkhaw, chai, hlei, etc.

Hetiangin :

Insual chu ka duh **hauh** lo.

Thingpui ka châk **vak** lo.

Chutiang a ni tih ka hre **miah** lo.

An duh **awzâwng** lo mai.
An hre **awkawng** lo mai.
Ka thiam **îkhaw** lo mai.
I hneh **chai** lo vang.
I hmu **hlei** lo vang e.

Tin, **viau** leh **hle** hi negative-ah chuan **lo** hnu-ah chauh hman theih a ni. Tûn lai hian mi ţhenkhat chuan **lo** hmaah an hmang mai ţhîn a, hetiang hian Mizo ţawng a timawi lo hle a ni.

Hman dân dik :
Zu in hi a ţha lo **hle**.
Mei zûk pawh a ţha lo **viau**.

Hman dân dik lo :
Zu in hi a ţha **hle** lo.
Mei zûk pawh a ţha **viau** lo.

(4) **Adjective.**

Mizo ţawngah hian adjective hi amah maia hman hun chu a awm ngei tak a, mahse abîk taka thil awm leh ni, anpui dang nei meuh lo, (special and distinctive) kâwk deuhva kan hman ţum tih lohvah chuan adverb nên hman kawp a ni deuh zêl ţhîn.

(a) Hetiangin :
Lala chu naupang **ţha** tak a ni. (+ adv.)
Kan sikul chu sikul **ţha** tak a ni. (+ adv.)
Favâng lai hi hun **nuam** tak a ni. (+ adv.)
Thlasik lai chuan a **vawt** hle ţhîn. (+ adv.)
Ka pass ve a, ka **lâwm** khawp mai. (+ adv.
An in thar chu a **nuam** ngawt mai. (+ adv.)
Kan thil va ti chu kan **tluang** viau e. (+adv.)

Hêngahte hian kan thil sawi chu thil ni satliah, thil dang aia hleihluak leh chungchuanna nei hranpa bîk lo a ni vek mai. Thil bîk deuh leh hranpa

deuh (special & distinctive) kan sawi erawh chuan adjective chu adverb tel lovin emaw, adverb a tel a nih pawhin uarna (emphasis) ni deuh hlekin kan hmang ṭhîn a ni.

(b) Hetiangin :

Ani chu mi **lian** a ni ang a, a ramin kin ni a nei lo vang.

Mi **pawimawh** kan be dâwn a ni.

Mi **chak** chuan thil ropui tak mi tih sak a.

Hei hi bâwng **lian** a ni.

Clay-a chu khawvêl boxing **chak** a ni.

Gandhia chu khawvêl mi **ropui** a tling a ni.

Ganga leh Brahmaputra hi India ram lui **liante** an ni a, Amazon hi chu khawvêl lui **lian** a ni.

Isua chu Pathian Fa, mi **thianghlim** a ni.

(c) Uarna (emphatic) atâna adverb tel dân.

Rûlngân **lian** deuh an that asin (+ adv.)

Bus **thar** deuh hi tu ta nge ni ? (+ adv.)

Hmuithal chu **ngîl** tak a nih loh chuan a hman theih loh. (+ adv.)

Mark kim hmu tûr chuan **thiam** tak nih a ngai a ni. (+ adv.)

Uarnaah hi chuan a lam dân pawh uar a ni ṭhin.

(d) Double adjective.

Mizo ṭawngah hian adjective hi kan hmang kawp ƀawk ṭhîn. Noun a tel thei a, a tel lo thei bawk.

Hetiangin :

A ṭha ṭha hi thlang rawh u. (double adj.)

A lian lian kha la rawh u. (double adj.)

A sen sen hi a hmin a ni. (double adj.)

A vâr vâr hi thlan tûr a ni. (double adj.)

Naupang **lian lian** tîr mai rawh. (double adj.)
Ṭhutthlêng **sei sei** hi rem teh phawt. (double adj.)
Sêrthlum **hmin hmin** khu zu lo rawh. (double adj.)
Kan thing hi a **ro ro** i seng ang. (double adj.)

(5) Preposition (Postposition)

Mizo ṭawngah hian sâpṭawnga preposition an tih ang hi kan nei ve na a, a dinhmun thlîr chuan postposition a ni zâwk. Amaherawhchu hming thar han pêk ôm ai chuan preposition tiin kan sawi ve tho ṭhîn.

(a) Hetiangin :

Dawhkân**ah** lehkhabu a awm.
Sikul**ah** ka kal.
Mual**ah** kan infiam.
Biak in**ah** kan inkhâwm ṭhîn.

He thu **ah** hi preposition anga hman a nih chuan a thupui neu zawm ṭhin tûr a ni. Bung 2 (4) (a) en rawh.

(b) Tin, a chauh pawh hi preposition angin kan hmang ṭhîn a. Chutianga hman a nih chuan a thupui nên ziak zawm tûr a ni bawk. Bung 2 (3) (a) en la.

Hetiangin :
Biak ina a ṭhut laiin ka hmu.
Aizawla awm a ni.
Shillonga kal kan tum.
Sava chu thinga fu a ni. (Ka perh thlâk laiin etc.)
Rûl hi leia tleng ṭhin a ni.
Thîr hi leia mi laih chhuah a ni.

(c) Tin, an pawh hi preposition angin kan hmang ṭhîn a. Chutianga hman a nih chuan a leh ah ang bawkin a thupui nên zawm ṭhin tûr a ni. Bung 2 (2) (c) en la.

Hetiangin :

Pangang thingan a bet.
Luian an kal.
Lehkhabu chu dawhkânan ka dah kha.
Inan tunge awm ?

(d) Tin, hêng preposition — aţang, aţangin, aţanga, ata, te hi chu ahranga ziak ţhin tûr a ni.

Hetiangin :

Khawi **aţang** chuan an lo hria ni maw ?
Vân **aţangin** a lo chhuk a.
A bul **aţanga** ţan leh tûr a ni.
Kei lei **ata** khaikâna ka awm chuan ka hnenah mi zawng zawng ka hîp ang.
Kha khawi **ata** in hmuh nge ni ?

(6) Conjunction

Mizo ţawnga Conjunction kan neihte chu — **leh, te, tin, tichuan, chutichuan, chutilochuan, chutilochu, mahse, mahsela, nimahsela, nimahse, amaherawhchu,** etc. te hi a ni a. Hêngte hi thu pakhat a nih ţheuh avângin ziak zawm zêl tûr a ni. Ziak hran chuan a ţhente hi chu parts of speech dangah a chang mai thei.

Hetiang hian kan hmang hlawm a ni :

Thanga **leh** Liana an lo kal.
Lehkhabu **te**, pensil **te**, ruler **te**, ka lei dâwn.
I hna chu va thawk la, **tin**, lo kal leh ang che.
Zîng takah tho la, **tichuan** insawizawi ang che.
Infiam ching la, **chutichuan** i hrisêl ang.
Zir ngun deuh rawh, **chutilochuan** i fail mai ang.
Bengchheng suh u, **chutilochu** in hre thei lo vang.
Lo lên ka tum a, **mahse** ka hman rih lo a ni.

Ka huphurh viau mai, **mahsela** ka bei hrâm ang.
Mi zahawm tak a ni, **nimahsela** biak a nuam hle.
Mei zûk hi a ţha lo va, **nimahse** kan sim thei lo a ni.
Hei chu ţha ka ti viau, **amaherawhchu** to ka ti deuh.

Hêng conjunction ţhenkhatte parts of speech dang a nih theih dân.

Hêng Conjunction ţhenkhat — mahse, mahsela, nimahsela, nimahse, amaherawhchu etc. te hi, hetiang hian lo ziak ta ila — mah se, mah sela, ni mah sela, ni mah se, amah erawh chu, conjunction ni lovin thu dang daih a lo ni ang.
Hetiangin :

(a) Lo kal **mah se** a pawi hlei nêm. (Subordinator)
(b) Lian hle **mah sela** a chak vak lo (Sub.)
(c) Hotu pawh **ni mah sela** kan nêl hle. (Sub.)
(d) Mi lian **ni mah se** a nêlawm khawp mai. (Sub.)
(e) A thâwm chu a na viau va, **amah erawh chu** a tê hle si a.

Hêngahte hian (a) aţanga (d) thleng hi chu Sâpţawnga "although" emaw "even if" emaw hi a awmzia a ni mai a. Chutiang chu sentence puitling sentence puitling lova siamtu "Subordinator" an tih ang mai hi a ni. Conjunction nihna rêng rêng a nei lo. Tin, (e) hi kan en chuan **amah** tih hi pronoun a ni daih mai a, **erawh** leh **chu** te hi chu thil dang aţanga **amah** tih thu thliar hrangtu (distinctive words) a ni a. "Amah erawh chu" tih chu "Ani erawh chu" tih ang mai a ni.

(7) Interjection:

Mizo ţawngah hian interjection han tih ve tûr thu hrang hrang kan nei a. Chûng thute chu a sawitu aw chhuak azir zirin interjection dik tak a ni theiin a ni lo thei bawk a ni.

Hetiangin :

Aw ! a tlu ta !
E hei ! a va lian tehlul êm !
Che hui ! a ngam dâwn lo ve !
E heu ! a va râpthlâk êm !
Chei raw ! an insual e !

Hêngahte hian interjection chu – Aw ! tih te, E hei ! tih te, Che hui ! tih te, E heu ! tih te, Chei raw ! tihte hi a ni. Kianga mite thin ţhâwng zawk tûra kan ţawng chhuahna thu apiang hi interjection chu a ni mai.

Bung 4

Singular leh Plural.

Mihring chungchâng sawinaah chauh lo chuan plural form hi noun-ah leh pronoun-ah kan nei chuang lo. Thil tam tak chu singular form-in kan sawi mai a, chu chu singular a ni thei a, plural pawh a ni thei tho bawk ţhîn. Amaherawhchu singular emaw plural emaw tilang tûrin hmanraw hrang hrang kan hmang a, chu chuan kan thu sawi chu a tichiang mai ţhîn a ni.

(a) **Singular leh plural ni kawp thei.**

Bâwng ka hmu. (Sing. or Plu.)

Thei kan lo. (Sing. or Plu.)

Kawr ka zuar. (Sing. or Plu.)

Mau ka sât. (Sing. or Plu.)

Dawhkân ka siam. (Sing. or Plu.)

Naupang ka zirtîr. (Sing. or Plu.)

(b) **Singular chauh sawina.**

Thil pakhat (Singular) thu chauh kan sawi dâwn chuan noun hnungah **"pakhat"** tih belhin emaw, chu noun aiawha pronoun **"a"** hmangin leh a dinhmun (situation)-in pakhat aia tam kâwk lo tûra ngaihruat theih chi deuhvin kan sawi ţhîn a ni.

Hetiangin :

Bawng **pakhat** ka hmu. (Sing.)

Mau **pakhat** ka sât. (Sing.)

Rûl **a** lo tleng a, ka lo that. (Sing.)

Sava **a** lo thlawk a, thingah **a** fu a. (Sing.)

Motor **a** lo kal a, âr **a** chîl a. (Sing.)

Lung **a** lo lum a, ka ke **a** rawn delh. (Sing.)

Naupang **pakhat** ka zirtîr. (Sing.)

(c) **Plural siam dân.**

Mizo ṭawngah hian kawng hrang hrangin plural kan siam ṭhîn. Hetiang hian :–

(1) Verb-a adverb emaw double adverb emaw belhin.

(2) Noun-a thil tam lâm sawina belhin.

(3) Noun chu plural form-a dahin.

(4) Noun chi hrangte conjunction-a zawm khâwmin.

(1) Mizo ṭawngah hian singular noun leh chu mi ai awhtu pronoun chu singular form "a" hmang tho siin verb-ah chuan adverb ṭhenkhat emaw double adverb ṭhenkhat emâw, pakhat aia tam thiltih sawina kan belh chuan noun leh pronoun singular form-a hmante chu plural a lo ni mai ṭhîn a ni.

Hetiangin :

Bawng a lo kal **duah duah** mai. (Plu.)
Sava a thlâwk **noh noh** mai. (Plu.)
Fanghmir a vâk **mur mur** mai (Plu.)
Meivâp a lêng **chum chum** mai. (Plu.)
Sangha a fuan **ṭeuh** mai. (Plu.)
Thing a ding **ṭhulh** mai. (Plu.)
Pangpâr a pâr **vul chûk** mai. (Plu.)
Khau a kat **sup sup** mai. (Plu.)
Mau a pu **ṭeuh** mai. (Plu.)

(2) Tin, noun chu a zât (pakhat aia tam) sawiin emaw, a tlêm leh tam thu sawina hêng — **tam tak, tlêm tê, tlêm, tam fê, tlêm-a-zâwng, engemaw zât, engemawti zât, ṭhenkhat, ṭhahnem fê, ṭhahnem tham tak chhiar sên loh,** etc. hmang telin plural kan siam ṭhîn.

Hetiangin :

Bâwng pathum ka nei. (Plu.)

Lehkhabu tam tak a lei. (Plu.)
Mau tlêm tê ka lei. (Plu.)
Thingzai tlêm ka thiar a nia. (Plu.)
In tam fê a kâng a ni. (Plu.)
Thingtuai tlêm-a-zâwng ka mamawh a ni. (Plu.)
Mi engemaw zât an lo thleng tawh. (Plu)
Thing engemawti zat an kit tawh. (Plu.)
Mi ṭhenkhat chu an lâwm mang lo. (Plu.)
Buh ṭhahnem fê an thar ang. (Plu.)
Serthlum ṭhahnem tham tak a rah.
Mi chhiar sên loh an zai. (Plu.)

(3) Tin, noun chu mihring a nih chuan plural form-a dahin emaw, singular form pawh ni sela an ai awhtu pronoun chu plural form-a dahin (chu chu **an, in, kan** etc.) plural kan siam ṭhîn.

Hetiangin :

Mi an lo kal. (Plu.)
Naupangho an infiam. (Plu.)
Kan **naute an** zin a. (Plu.)
Naktukah **kan** zin dâwn. (Plu.)
Engtikahnge **in** lo kal ang. (Plu.)
Nuhovin hla **an** sa dâwn. (Plu.)
College-ho an picnic dàwn. (Plu.)
September ni nga hi **zirtîrtute** ni a ni. (Plu.)

(4) Mihring pawh, thil dang pawh, noun chi hrang hrangte conjunction hmanga hmer khâwmin plural kan siam bawk ṭhin.

Hetiangin :

Thangi leh **Thanga** an innei dâwn. (Plu.)
Nu te, **pa** te, **naupang** te an inkhâwm. (Plu.)
Thing te, **mau** te, **lung** te kan mamawh ang. (Plu.)

No te, thlêng te, fian te, kan sil ţhîn. (Plu.)
Pathianin lei leh vân a siam. (Plu.)

Tûn lai hian sâpţawng kalhmangin min fan chhuah (influence) tâk deuh vâng emawni, mi ţhenkhat chuan thil tê tham leh thil nung hlei lovahte plural form "an" hi kan hmang ta fo mai a. Upa lam tân chuan hriat pawh a nuam fahran âwm lo ve.

Hetiangin :

Kan khanghû an lo chawr ta fur mai.
Kan puan pho an tla phung mai.
In buh chu an lo va ţha ta êm !
I mau put chu an va kawi hlawm ve le !
Fanghmîr an va tam êm !
In lung chher chu an tê êm hlawm mai.
etc. etc.

Hêngte hi tûn hma chuan heti hian an sawi a, a inhmeh zâwk êm êm a, hman dan dik pawh a ni zâwk.

Hetiangin :

Kan khanghû a lo chawr ta fur mai.
Kan puan pho a tla phung mai.
In buh chu a lo va ţha ţa êm !
I mau put chu a va kawi hlawm ve le !
Fanghmîr a va tam êm !
In lung chher chu a tê êm hlawm mai.

Bung 5

Mizo ṭawnga tense hman dân.

Mizo ṭawngah hian tense hrang hrang kâwkin thu kan sawi ve ngei ṭhin a, amaherawhchu sâpṭawnga tense form hrang hrang an hmang ang hi chuan form hrang hrang kan hmang ve lo va. Kan thu sawi chu Past Tense a nih chuan khawimaw laiah thu dang belh telin kan tilang mai ṭhîn. Chutiang bawkin tense dang a nih pawhin thu dang kan belh a, chu chuan a hun thu a hril ṭhîn a ni.

Tin, thu tam tak chu engmah belh lovin, eng tense nge a nih pawh hriat fiah hleih theih lohvin kan sawi mai ṭhin a. Tense hrang hrang ang pawhin a ngaih theih rêng ṭhîn a ni.

(1) **Tense hrang hrang ni theia sawi dân.**

Thu tam tak chu Present Tense form-in kan sawi mai a, mahse a nihna takah chuan Past Tense te, Present Perfect te emaw a ni zâwk mah ṭhîn. Hetiangin :

Lalan pheikhawk thar a lei.
Rûlngân liau tak an that.
Naupangin a pen a hloh.
Lianan B. A. a pass.
Bâwng bo chu an hmu e.

Hêng sentense-te hi kan en chuan a hun thu khawi laiah mah sawi lanna a awm lo va, a sawitu leh thiltih a sawi lan tâk inlaichin dân (situation) azir zêlin Present Tense emaw, Present Perfect Tense emaw, Past Tense emaw a ni thei ṭheuh mai.

(2) **Past Tense.**

Kan thu sawi chu thil kal tawh, Past Tense, a ni tih tilang chiang tûr chuan hun sawina hrang

hrang hêng nichinah khân, tukinah, niminah, nimin piahah, kâr hmasa khân, thla hlui khân, nikumah, hmânah, etc. te hi kan hmang ţhin.

Hetiangin :

Nichinah khân khawnge i awm ?
Tukinah Lala nên kan inhmu a.
Niminah sikul ka kal.
Nimin piah khân fare-well kan nei.
Kâr hmasa khân ka dam lo va.
Thla hlui khân phaiah ka kal a.
Nikumah B. A. ka pass.
Hmânah ruah tam tak a sûr.

(3) Past Perfect Tense.

Past Perfect Tense hi Mizo ţawngah hian kan nei hranpa meuh lo va. Mahse sâpţawng hian min kaihruai (influence) nasa ta a. Sâpţawnga Past Perfect form-a an sawite Mizo ţawnga kan han dah ve hian past perfect ni ve deuh tûrin engtin tin emaw kan belhchhah ve a. Chutiang atân chuan past tense-ah "tawh" emaw "daih tawh" emaw "tawh tûr" emaw "daih tawh tûr" emawte hi kan belh ve mai ţhîn a ni.

Hetiangin :

Kan hotu chu hmânah a hâng daih tawh.
B. A. chu nikumah ka pass daih tawh alâwm.
Hei chu lo tih zawh daih tawh tûr alâwm.
Ka pi chu hmânah a thi daih tawh a ni.

Hetiang deuh hian Past Perfect chu kan hmang ve a, mahse Simple Past aia a danglamna vak a awm lo va. Simple Past satliah hi erawh chu Present Tense leh Present Perfect pawh ni thei ve thawin kan sawi bawk thin a. A hun thu sawi

lang chuang lova kan sawi mai bawk ţhin avângin tlêmin a danglam deuh tih theih a ni chauh a ni. A hun thu sawi tela Past Tense kan hman dân nên phei chuan Past Perfect chu a danglam meuh lo a ni.

(4) **Present Tense (Present Progressive)**

Tûna thil tih lai mêk (real present)-ah thu ţhenkhat, hêng—**mêk** te, **tûnah** te **la** te, **rih** te hi kan belh mai ţhîn a. Mite nêna kan inbiak dân azirin belh kher lo pawhin thil tih lai mêk chu kan sawi bawk ţhîn.

Hetiangin :

Chaw ka ei mêk a ni
Tûnah chuan ka **ţhu** a ni.
Lehkha ka **la chhiar** a ni.
Chaw ka **ei rih** a ni
Chaw ka **la ei rih** a ni.
Chaw ka **la ei mêk** a ni.
Tûnah chuan chaw **ka ei mêk** a ni.
Engnge i tih ? Chaw ka **ei.**

Hêng zawng zawng hian tûna thil tih (real present) a kâwk vek a. A hnuhnûng ber pawh hian engmah belh lovin tûna thil tih (real present) a kâwk tho a ni.

(5) **Present Perfect Tense.**

Tûna thil tih zawh hlim hlawl, Present Perfect Tense ang chi hi verb hnunga **ta** emaw **tawh** emaw belhin kan sawi ţhîn.

Hetiangin :

Bâwng bo chu an **hmu ta.**
Bâwng bo chu an **hmu tawh** e.

Matric ka pass ve ta asin.
Kha i lo kal ta maw ?
Chaw i ei kham tawh em ni ?
I hrethiam ta maw ?

(6) Present Perfect Continuous leh Present Progressive

Heng tense pahnih, Present Perfect Continuous leh Present Progressive te hi inang rengin kan hmang a ni deuh mai âwm e. Han thliar hran ngaihna vak kan nei lo. Sâpṭawnga Present Perfect Continuous angin kan sawi a ni deuh ber a, mahse Mizo ṭawngah chuan Present Progressive pawh a ni tho bawk si. He tense hi, verb-a thu ṭhenkhat, hêng—reng, cheu, fo, la... ... reng, (la+v+reng) etc. belhin kan siam ṭhîn a ni.

Hetiangin :

Nang hi i ṭhu reng mai a.
I la ding cheu a ni maw ?
He milem chu a la intâr fo mai â !
An la ṭhu reng mai.
Kan la ding reng mai.

(7) Future Tense.

Thil la tih tûr sawina, Future Tense hi Verb hnunga ang, dâwn, dahin kan siam ṭhin.

Hetiangin :

Naktûkah ka lo kal ang.
Kâr lehah kan exam dâwn.
Lehkha ka chhiar dâwn.
Dâr kuaah ka mu ang.

(8) Future Perfect Tense.

Kan hma lam hun lo la thleng tûr lo thlen

chiah hmaa thil lo tih zawh hman tawh tûr sawina Future Perfect Tense hi kan hmang ve bawk a. Chu mi tense kan hman dân ber chu verb hnunga "tawh ang" emaw "tawh tûr" emaw belhin leh kan hmaa hun lo thlong tûr chu sawi telin a ni.

I lo kal leh hun chuan ka lo **ti** zo **tawh ang.**

Krismas hun chuan kan result a chhuak **tawh ang.**

Tlaiah chuan kawr chu ka lo ţhui zo diam **tawh ang.**

Dâr thumah chuan inpeih diam **tawh tûr** a ni ang.

Thim hmain ei rawng chu lo bâwl zawh diam **tawh tûr** a ni.

Hêngahte hian "lo kal leh hun" tih te, "Krismass" tih te, "Tlaiah" tih te, "Dâr thumah" tih te, "Thim hmain" tih te hian a sawitu sawi lai aţanga hun lo la thleng rih lo a kâwk a. Chuvângin Future Perfect a ni.

Amaherawhchu thil awmphung pângngai ve hrim hrim he mi form ang deuh chiah bawk hian kan sawi thei a. Chu erawh chu Future Perfect ni lovin "general statement" emaw "factual description" emaw a ni mai a. Thil lo la thleng tûr a kâwk chuang lo.

Hetiangin:

Chaw ei hmain thlêng chu lo **silfai** lâwk **diam tûr** alâwm.

Thlai chîn hmain lei chu lo **leh** phut **vek tûr** a ni a.

Exam hmain zirlai chu lo **ennawn zawh** vek ţhin **tûr** a ni.

Thlasik hmain thawmhnaw lum lo lei lâwk diam ţhin tûr a ni.

Future Perfect-ah chuan a tlângpui thuin nakin lam sawina "ang" tih hi kan hmang tel a, factual statement-ah erawh chuan kan hmang tel lo a ni.

BUNG 6.

Mizo ṭawng hman dân.

(I) Mizo ṭawng hman dân hrang hrangte.

Ṭawng rêng rêng hi a hmangtu an tam tham deuh chuan hmun hrang hranga hman dân a inang thlap thei ṭhîn lo va. Ṭawng kalhmang te, lam rîk dân te a inang thlap thei ṭhin lo va. Ṭawng kalhmang te, lam rîk dân te, thu hman te pawh a hrang hlek hlek duh hle ṭhîn. Mizo ṭawng pawh hi chutiang chu a ni ve a. Thil ṭhenkhat chu khaw chhak lama sawi dân leh khaw thlang lama sawi dân te, chhim lama sawi dân te a danglam deuh vek mai a. Hêngah hian a dik ber sawi a har a. A hmangtute chuan anmahni hman dân chu dik berah an ngai ṭheuh mai a ni. A entir nân hêngte hi lo thlîr ila :

"Âr a dawkdawlék."
"Âr a dawkdawlâk."
"Âr a kawkkawdâk."

Lunglei bialah chuan a hmasa ber khi an hman dân a ni a, khaw chhak lamah chuan a dawttu khi an hman dân a ni a, khaw thlang lamah chuan a hnuhnûng ber khi an hman dân a ni thung a. A eng hi nge dik ber tih inzâwt ila, kan chhân dân chu a hrang nual mai thei. A dik ber kan hriat theih nân lam rik dân sawina dictionary, (pronouncing dictionary) hman tûr bîka siam leh pawm ngheh kan nei si lo va. Chuvângin inhnialna tâwp thei lo kan hmabâk mai ang. Ṭawng hrang hrang rîk dân leh kalhmang zirna (Linguistics) lama mi thiam "Linguist" an tihte chuan ṭawng hman dân thuah

hian mipui tam tâwkin an lo hman tlân, ram bung hrang tih tham deuhva miten inbiak leh inhriat pawh tawn nâna an lo hman tlân a nih chuan, chûng lai ram leh chûng laia mite hman dân a ni, tia dika pawm mai tûr a ni, an ti a. Hetiang hian Mizo ṭawng thu ṭhenkhat pawh hi kan thlîr ve mai a ṭha ang.

Hêng thute hi lo thlîr leh ila :

"He milem hi tu **ziah** nge ni ?"

"He milem hi tu **ziak** nge ni ?"

Mizoram chhim lam chuan a chungnung zâwk ang khian an sawi a, hmâr lamah chuan a hnuaihnung zâwk ang khian an sawi thung a. Hêngte pawh hi a dik lo, tih mai theih a ni lo ve ve a. Kan hman dân a inang lo deuh a ni mai zâwk a. A dik ve ve tho a ni. Thil ṭhenkhat phei chu hêng aia danglam nasa zâwka sawi pawh kan nei a.

Hêngte hi lo en ila :

"Vawkin kaichhan an sâwm dâwn."

"Vawkin tha an la dâwn."

Naupang deuh leh khawpuia seilian nula tlangvâl tân chuan a awmzia pawh hi hriat a har hle âwm e. Thawk thei mang lovin an hna ṭul thawk tûrin ngamtlâk an sâwm a, vawk an talh a, ei tûr an siam sak ṭhin thu sawina a ni a. Hmâr lamah chuan a chungnung zâwk ang khi sawi dân tlângpui a ni a, chhim lamah chuan a hnuhnûng zâwk ang khi sawi dân ber a ni. A hmanna hmunah chuan a dik ve ve a ni.

Thil dang pawh inang lo hlek hleka lam kan ngah a, mahse kan inhriat tawn theih hi chuan dik-ah inpawmpui zêl mai ila a ṭha mai âwm e. A dik lo intih sak mai theih a ni lo.

Hêng a hnuaia thute pawh hi mi hrang hrang lam dân a ni hlawm a, a ṭhente hi chu tlêma ṭawng upa deuh pawh a ni mai thei e.

balhla	banhla.
favai	fawvai.
favâng	fawvâng
fanghma	fawnghma
muhil	munghil.
kiuhit	kiuhik.
kho	fawng.
khuhhriang	belthlêng.
kurtai	kawrtai.
khêl mual	khêl zâwl.
hreikawl	bahhnuk.
kailâwn	kaiṭên.
kaihthleh chemtê	kawihthleh chemtê.
khawi zû	khuai zû
ngûn	banbun.
êmping	paiêm.
bêm	paipêr.
fairel bêl	buhfai bêl.
sahzum	sahthlau.
ṭhutthleng	ṭhutphah.
thlênglep	chhinlep.
ngelnghet	ngialnghet

sana	... ...	sawna
sinhlu	... ...	sunhlu
rumal	... ...	rawmawl
zungchal	... ...	zungpir
pawmrem	... ...	pangrem, betrem.
thîr tiang	... ...	tiang thîr.

Thil hming ţhenkhat pawh chhimah leh hmârah kan vuah danglam hle. Mahse tûnah chuan mi kan inawmpawlh nasa ta a, kan thil hming vuah inang lo pawh mak kan intih sak ta lo viau mai.

Hêngte hi :

Hmârah.		Chhimah.
Kâwlthei	... .	Kawiâm
Lâmkhuang	... ...	Laui
Chawhtawlh	... ...	Maihùn
Saidawiûm	... ...	Palang
Tengterê	... ...	Chhimkolêk

(2) Mizo ţawng hman dân dik lo.

Amaherawhchu chhim leh hmâra mipui tam tâwkin ngbet taka kan lo hman tawh, inang lo mah se dika ngaih tho loh theih loh ang chi ni lo, khawımaw lai laja mi tlêm tham tê têin mi dangte hman ang lo tak taka ţawngkam lo hman a awm bawk a. Chûngte erawh chu ţawng dân dika pawm theih a nı âwm lo ve. Sentence kalhmang (Structure) dik pawh a ni mang lo.

Hetiangin :

Solfa i zai ang u.

Hla an zai.

Min lo lêng rawh u.

Ka pensil ka bo daih mai.

Lo va kal chhûng rawh u.
Kan lo va kal chhûng ang e.
Chhûninah hian thu sawiah min lo ruat ve a.

Khîng a chunga sentence kan han târ lante khi a hnuhnûng ber tih loh hi chu Chhimtuipui District leh Lunglei chhim lam hla vak lova mite ṭawng hman dân a ni deuh va. Mizoram hmun dangah chuan khitianga hmang ve khi an awm âwm lo ve. Sentence hnuhnûng ber khi erawh chu Aizâwl hmâr lam hla vak lova mi ṭhenkhat hman dân a ni thung a. Hmun dangah an hman ve kan hre mang lo.

Hetiang hian kan sawi zâwk ṭhin.

Solfa i sa ang u.
Hla an sa.
Lo lêng rawh u.
Ka pensil ka hloh daih mai, emaw
Ka pensil ka tibo daih mai.
Lo va kal mai rawh u, emaw
Lo va kal rih phawt rawh u.
Kan lo va kal rih mai ang e, emaw
Kan lo va kal ta mai ang e.
Vawiin chhûnah hian thu sawiah min lo ruat ve a.
Vawiin chawhnuah hian thu sawiah min lo ruat ve a.

"Zai" hi amaha hman mai tûr a ni a, hla emaw solfa emaw nên kan hmang kawp ngai lo. Hla kan sa emaw solfa kan sa emaw a ni a, chutia hla emaw solfa emaw kan sa chu kan "zai" a ni.

Tin, "Min lo lêng rawh u," tihah hian "min" hi a chuang mai mai, telh ngai lo a ni a. "Lo lêng rawh u," tih mai emaw, "Kan inah lo lêng rawh u," tih emaw a ni tûr a ni.

Tin, Sentence palinaa "bo" pawh hi "hloh" emaw "tibo" emaw a ni tûr a ni. Sentence panganaa "chhûng" hi hun engemawti sawina niin a lang a. Mabse "chhûng" hman dàn dik a ni lo. A aiah hian "rih" emaw "ta rih" emaw hman zâwk tûr a ni. A hnuhnûng bera "Chhûnin" tih pawh hi hman dân pângngaiah chuan "Vawiin chhûn" emaw "Vawiin emaw tih zâwk tûr a ni. Hêng — "vawiin," "tûkin", "zânin", tihte hi chu kan hman dân a ni a, "chhûnin" tih erawh hi chu kan hmang ngai lo a ni.

Tin, tûn lai hian nula tlangvâl chin tawhte pawh hian Mizo ṭawng dik mang lo hman an chîng hle a. "Zânin" tih nân te hian "tûn zân" tih emaw "vawiin zân" tih emaw an chîng hle. "Tukin" tih nâna "tûn zîng" tih te pawh hi a hriat theih naa hman dân pângngai a tling lo.

Hêng sentence-te phei hi chu a dik lo hle mai :

A va khawngaihthlâkawm êm !

A lungngaihthlâkawm êm mai !

Hêngte hi hetia sawi mai tûr a ni :

A va khawngaithlâk êm !

A lungngaihthlâk êm mai !

"Thlâk" leh "awm" hi ahranga hman mi ve ve a ni a, hman kawp a ṭûl lo. Hman kawp chuan a awmzia a chhe zo vek zâwk a ni.

Hêng thute hi en teh :

Lungngaihthlâk, khawngaihthlâk, lainatthlâk, ngainatthlâk, ngilneihthlâk, râpthlâk, chapothlâk, induhthlâk, inhuatthlâk, inîtsîkthlâk, tlâwmthlâk, nun chhiatthlâk, nun râwnthlâk, inngaihsânthlâk,

inngaihtlâwmthlâk, inngaihropuithlâk, inngaihhlutthlâk, âtthlâk, fınthlâk, remhriatthlâk, rembriat lohthlâk, hrisêlthlâk, hrisêl lohthlâk, chakthlâk, chak lohthlâk, dawizepthlâk, huaisenthlâk, mipatthlâk, hmeichhiatthlâk, naupanthlâk, upatthlâk, tarthlâk, thuneihthlâk, thuneih lohthlâk, innêlthlâk, inhlauhthlâk, runthlâk, themthiamthlâk, themthiam lohthlâk, ţuanranthlâk, ţuanmuanthlâk, hnufûmthlâk, vânduaithlâk, hlimthlâk, vânneihthlâk, etc. etc.

Hêng thute hi en bawk teh :

duhawm, ngainatawm, lainatawm, hmangaihawm, ngaihsânawm, fakawm, chawisânawm, ngaihropuiawm, chhuanawm, awhawm, hlimawm, lâwmawm, pawmawm, îtawm, demawm, ngeiawm, runawm, iaiawm, sitawm, tenawm, hmusitawm, rinhlelhawm, îtsîkawm,

Naupang ţhenkhat chuan hetiangte hian an sawi mai:

Ka tui in a hâl.
Ka tuisik in a hâl.

Hêngte hi hre thei mah ila a dik lo va, a dikin hetiang hian tihtîr ni sela, a duhawm hle ang :

Ka tui a hâl emaw,
Tui in ka duh, emaw
Tuisik in ka duh, tiin.

